

İSLÂM MEDENİYETİ

Dini, İlmî, Fikrî
Aylık mecmua

SAHİBİ

İst. Yük. İslâm Enstitüsü Mezunları
Cemiyeti Başkanı
Mustafa PEKTUT

★

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Cahid BALTACI

★

IDARE MÜDÜRÜ

Mustafa YAMAN

★

Reklâm İşleri

MUSTAFA EFİLOĞLU

★

TEMSİLCİLERİMİZ

Ankara: Rıza ÖZSU

Konya: Ali MARAŞLIGİL

Kayseri: İsmail ELİUZ

İzmir: Ali ARSLAN

Erzurum: N. Tayyar TAŞ

★

Hattat - Ressam

Turan SEVGİLİ

★

IDAREHANE

Nuruosmaniye Cad. No: 8/6

Telf.: 22 46 02 Cağaloğlu — İST.

Haberleşme ve Havale

P.K. 1315 SİRKECİ — İSTANBUL

★

ABONE VE İLAN

Yıllık 12 sayı 40 TL.

Altı aylık 6 sayı 20 TL.

Yabancı memleketlere posta ve kırtasiye ücreti eklenir.

Her türlü reklâm ve ilanlar özel tarifeye tabidir.

★

Yıl: 3 — Sayı: 34

Tarih: 1/8/1973

Dizgi — Baskı

İrfan Matbaası — İST.

Bu sayıda

	Sayfa
Selâm	
İSLÂM MEDENİYETİ	2
Hz. Peygamberin Süt Kardeşleri Prof. Dr. Muhammed HAMİDUL- LAH (Tercüme: Fahreddin ATAR)	3-5
Güzel ve Çirkin Huylar İmam-ı Gazalî (Tercüme: Mürsel SİRADAĞ)	6-8
Y. Emre'nin Bütün Şiirleri Aruzla Yazılmıştır Dr. Cahid ÖNEY	9-14
İslâmî Türk Edebiyatında Tevhidler ve Mü- nacaatlar Dr. Neclâ PEKOLCAY	15-16
Yabgulular Meselesinin Filolojik İzahı Prof. Dr. Osman TURAN	17-23
Orta Öğretimde Din Dersleri Sefer DÖNMEZ	24-25
Oğluma (Şiir) Ekrem KILIÇ	26-27
Türk Kelâmcılarından İmam Matûridî Mehmed AYDIN	28-30
Halil Cân'ın Ardından Kemal Edib KÜRKCÜOĞLU	31-32
Fâiz-Banka ve İslâm Mustafa COŞKUN	33-37
İmtihan Yakup ÇİÇEK	38-39
Emine Hanım Yusuf ÖZCAN	40-41
Sualler ve Cevaplar Ramazan ARSLANBABA	42-48

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Üç Aylar

Bu sayımız üç ayların başına tesadüf etmektedir. 31 Temmuz 1973 Recep ayının ilk günü idi. Bizleri bugünlere kavuşturan Allahımıza sonsuz hamd ü senalar olsun... Salat ü selâm da O'nun habîb-i edibi Hz. Muhammed (S.A.V.) ve âl-i ashabına...

Muhterem okuyucu,

Süphesiz ki, Allah (C.C.)'ın yaratmış olduğu günler kemâliyet bakımından birbirinden farksızdırlar. Keyfiyet yönünden ise, içinde cereyan eden bazı hadiseler onları birbirinden farklı kılmaktadır. İşte idrak etmiş bulunduğumuz üç aylar, içinde müstesna günlerin en çok toplanmış bulunduğu aylardır. Recep, Şaban ve Ramazan Allah'ın rahmetinin bol bol taşıdığı, mü'minlerin yeni bir hayata kavuştuğu aylardır. Receb'in ilk haftasındaki Regaib, son günlerindeki Mi'rac; Şaban'ın ortasındaki Berat ve nihayet Ramazan'ın son günlerindeki Kadir gecesi, mü'minler için birer bayram günleridir. O halde her müslüman o günlere lâyık olma şuurunu içinde bulunmalı ve kendisine bir çeki düzen vermelidir.

Bugünlerin bütün müslümanlar için bir intibaha vesile olması ve unutulup terk edilen İslâm nimetlerinin onlarca tekrar yaşanır hale getirilmesini Cenab-ı Hak'tan niyazla Resûlullah'ın şu duasını beraberce tekrarlayalım: «Allahım!.. Receb'i ve Şabanı hakkımızda hayırlı ve mübarek kıl; bizi Ramazan'a ulaştır.» âmin.

İSLÂM MEDENİYETİ

SELÂM

İlâhiyât

Hz. Peygamberin Süt Kardeşleri

Prof. Dr. M. HAMİDULLAH

Tercüme:
Fahreddin ATAR

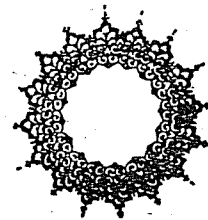
OK eski devirlerdenberi insan'ın, diğer canlıların hilâfına, kız kardeş, anne, kız v.s. gibi en yakın akrabalarla evlenmesi yasaklanmıştır. Büyük tarihçi Taberî ilk yasaklama teşebbüsünün Hz. Âdem'den geldiğine işaret eder ve ilâve olarak, Hz. Havvâ'nın her doğumda biri kız, biri oğlan ikizler doğurduğunu ve fakat Hz. Âdem'in bir doğumda doğan oğullar'ının, sadece diğer doğumda doğan kız kardeşleriyle evlenmesine müsaade ettiğini beyan eder. Bunun sonucu ikinci nesilde, kadınlar mütat vechile kız veya oğlan tek bir çocuk doğurmaya başladılar. Sonra, evlilik için en uzaktan akrabalar aranıyordu. O zamandanberi, mahrem (çok yakın akraba)'lerle yani din'ın evlenmeleri câiz olmayan akraba'nın evlenmesi bir tabu, bir günah oldu.

Biolojik yönden denebilir ki, eğer Hz. Âdem bu geneğe başlamamış olsaydı, insan nesli kat'iyetle hiç bir zihni tekâmüle uğramayan ve yaradılış durumunda kalan herhangi bir hayvan nesli gibi olacaktı. Kuş yuvalarını ve insanların geliştirdiği evleri göz önüne getirelim. İlâve delil olarak, meyve veren ağaçlar'ın aşılmasını düşünelim: yabancı ağaçlarla aşılama ile ağaç kalitece (vasıfca) en iyi meyveleri üretir.

Süt akrabalığı, ilâhî bir vahiy üzerine Hz. Âdem'in evlenme ve insan neslinin çoğalması içinde günah (meşûm) saydığı bu kan akrabalığının muhakkak ki bir uzantısından başka bir şey değildir.

Burada, dünyadaki bu kaidenin tarihini izaha girişmeksiz, islâm peygamberinden bahsedelim:

Mekke'de câri olan bir âdete göre, bizzat anne, —belki Hz. Âdem'e kan akrabalığı ile ilgili olarak gelen vahye kıyasla— kendi çocuğunu emzirmiyor, fakat emzirme için yabancı bir süt

Tasavvuf

Güzel ve Çirkin
Huylar

— II —

İmam-ı GAZALİ
Tercüme:
Mürsel SIRADAĞ

GÜZEL ve çirkin huylar pek çoktur. Bununla beraber, bu huyları dört kısımda toplamak mümkündür.

1 — Hayvanî ahlâk: Çok yemek, çok içmek, şehvete düşkün olmak ve çok uyumak.

2 — Yırtıcı vahşî hayvan ahlâkı: Müslümanlara ezâ ve cefâ etmek.

3 — Şeytan ahlâkı: İnsanlar arasında fitne fesat çıkarmak, hile ve desise yollarına sapmak.

4 — Melek ahlâkı: İman, ilim, akıl, sulh ve sükûn, takva vesaire.

İnsan domuz hırsı ve inadı ile edeplenmesi emrolunmuştur. Bu emir, dinin emirlerine uymak yolunda gösterilecek azim ve gayreti ifade etmektedir. İnsanın bu sayede akla itaatsizlikten, şeytanın hile ve desiselerinden korunması ve selâmete çıkması mümkün olur. Bu sayededir ki, insan; ebedî saadetin yollarını gösteren aklın ve ilmin emrettiği yollardan gidebilir. Böylece insan güzel ahlâk sahibi olur. Eğer insan domuz hırsı ve inadı ile terbiye olmamışsa, nefis ve ordusu, o insanı emri altına alır. Böylece insan çirkin ahlâka sahib olur. Bu hal ise ahirette korkunçtur, şekâvetliğin ta kendisidir.

Böyle bir duruma düşen insan bu halini, uykusunda, uyanıklığında bir anlasa, bir kere yolunun fecâat derecesini idrak etse; kendisinin domuzun, kurtun veya şeytanın arasında olduğunu, onların şekillerine fikirlerine secde ettiğini hisseder.

Domuz, kurt ve şeytan suret ve şekilleri bakımından çirkin bir mahlûk değildirler. Belki bu üç yaratık ve benzerleri başkalarına eziyet, şiddet ve hile gibi sıfatlardan dolayı çirkin ve kötü varlıklardır. Bu konuda şu haber varid olmuştur.

«Meleklerden bir kısmı ehli hayvan, bir kısmı vahşî hayvan sûretindedirler. Diğer bir kısmı da kuş sûretindedirler.» (1)

Halbuki bütün melekler şüphesiz ki küfür, nifak, fitne, fesat başkalarına eza, cefa etme ve daha başka kötü huylardan arınmış, tertemizdirler.

GÜZEL AHLÂK

İmân, ilim, ihlâs, ve benzeri güzel huylar ve şeytan sûret ve şekilleri bakımından çirkin olsalardı —haşâ— melekler Allah Teâlâ yanında kötülenmiş olurlardı. Halbuki durum böyle değildir.

İnsan bu âlemde kötü yol ve amellerde devam ederse o kimse mahşer günü domuz sûretinde haşrolunacaktır. Keza bu dünya da hile ve desise yollarında yürüyen kimse de kıyâmet günü şeytan sûretinde haşrolunacaktır. Ve yine her kim ki bu âlemde ilim, marifet, akıl, sulh ve sükûn yollarında yürür ve bunların emrettiği şekilde yaşarsa kıyâmet günü o kimse melek sûretinde haşrolunacaktır.

Eğer okuyucum derse ki:

— İnsanda yırtıcı ve ehli hayvan ahlâkı ile şeytan ve melek ahlâkı nasıl toplanabilir?..

Ona şöyle cevap veririm:

— Bu kitapta okuduğun gibi, insanın asıl ahlâkı melek ahlâkıdır. Diğer huylar arızî, sonradan insana bulaşmış, sevilmeyen ve makbul olmayan alışkanlıklardır. (2)

Buna ne ile hükmediyorsun diye sorulursa:

— İnsan melek ahlâkını diğer huylara meyletmeden tahsil ile emrolunmuştur diye cevap veririm. Ve yine derim ki:

— İnsan diğer hayvanlara ve şeytana göre şeksiz ve şüphesiz mahlûkatın en şerefli ve en faziletlisidir.

Bu fazilet ve yücelik insanın hakikatı yönündendir. Yoksa cesedi bakımından değildir. Nitekim Cenab-ı Hak, İsrâ sûresinin 70 nci âyetinde meâlen şöyle buyurmuştur.

— *İnanınız ki Adem oğullarına büyüklük verdik, onları karada, denizde binitlere (taşılara) bindirdik, güzel binitler verdik, onları yarattığımız şeylerin çoğuna gerçekten yücelttik (üstün yaptık).*

İnsanın fazilet ve yüceliği, çok yemesi ile de değildir. Eğer böyle olsaydı devenin ve filin daha faziletli ve yüce olması lâzım gelirdi. Zira bu hayvanlar hem çok yerler, hem de karınları insan karnından bir kaç kat daha büyüktür.

Keza insanın şeref ve fazileti, fazla cinsî münasebetle de değildir. Eğer böyle olsaydı Serçe kuşlarının ve horozların daha şerefli ve yüce olmaları icab ederdi.

Yine aynen insanın şeref ve yüceliği zalim, azametli ve gururlu olmasıyla da değildir. Eğer böyle olsaydı aslanın insandan daha yüce olması lâzım gelirdi. Keza hile ve desise ile de faziletli ve şerefli olunamaz. Eğer böyle olsaydı şeytanın herkesten daha şerefli olması lâzım gelirdi. Çünkü şeytan hilekârlık bakımından herkesten üstündür.

Netice olarak anlaşılmalıdır ki:

İnsanın fazilet ve yüceliği diğer canlılarla ölçülemez, insan diğer canlılara benzemez. İki şey vardır ki, bunlar bir noktada birleşince, onlardan

insan, kendine dost edindiği amel ve hareketleriyle bilinir. İnsanın kıymeti amel ve hareketleriyle ölçülür.

Meselâ At, «yük taşıma» özelliği ile Eşek ile umumî bir benzerliği vardır. Fakat Ât'ın «cihanda koşma» özelliği ise kendisine has hususî bir sıfattır. Yani At denince hatıra ilk gelen cihaddır. Zira bu hususa işaretle Cenab-ı Peygamber Efendimiz hadislerinde şöyle buyururlar:

— *Atların hayırlısı cihad için bağlanmış olanlarıdır.* (3)

At düşmana karşı cihada gitmekten aciz, olursa yük taşmadan aciz olmaz. O zaman da at; atlık mertebesinden eşeklik derecesine düşer. Atın Eşek durumuna düşmesi ise onun ölümü ve noksan oluşu demektir...

İşte insan da böyledir. Diğer hayvanların özelliklerinden; ilim, marifet, akıl, haya ve benzeri şeylerle hususiyet kazanmıştır. Zira sayılan hususlarda diğer hayvanların nasibi yoktur.

Şu halde insan, diğer canlılara verilmeyen bir takım kabiliyet ve kudretle hususî bir şeref ve yücelik sahibidir. Bu şeref ve yücelik ne yırtıcı hayvanlara, ve ne de şeytana verilmemiştir.

Binâenaleyh insan, yukarıda anlatılan güzel ahlâkı, iyi huyları kendi kendine terk eder, hile, hud'a, fitne, fesat, hased, kin garaz vesair çirkin yollara saparsa o insan tıpkı at misalinde olduğu gibi insanîyet derecesinden şeytan durumuna iner..

Diğer sıfatlar da hep anlatılanlar gibidir, ki biz bunlara «nefsi ve Allah Teâlâ'yı bilmek» adlı eserimizde yazdık.

(1) Elimdeki kaynaklarda bu metni bulamadım.

(2) Sigara içmek, kumar oynamak, hırsızlık etmek gibi.

(3) Elimdeki kaynaklarda bu manada metin bulamadım. Fakat Feyzül Kadir C. 3. S. 470, ve 4004 no'lu hadiste:

— «Atın hayırlısı harpte önde giden, burnu beyaz ve kendisinde cihad izi olan-
dır» manada bir metin bulabildim.

Muhterem Abonelerimize

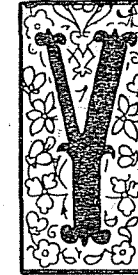
Bazı abonelerimizin abonelikleri 30. sayıda bitmiş olduğu halde biz mecmua göndermeye devam ediyoruz. Şimdiye kadar dört adet mecmua gönderdik. Ancak üzüntü ile belirtelim ki, abonelerimizin ödediklerinden başka bir maddî dayanağı olmayan mecmuamıza şimdiye kadar bu abonelerimizden yeni bir ödeme yapılmadı. Ayrıca mecmua gönderilmemesi de istenilmedi. Anlaşıldığına göre muhterem abonelerimiz mecmuamızı terketmek istemiyorlar. O halde bizi, irsaliyeyi kesme mecburiyetinde bırakmadan borçlarını göndermelerini rica ederiz.

İSLÂM MEDENİYETİ

Edebiyat

Yunus Emre'nin Bütün Şiirleri Aruzla Yazılmıştır

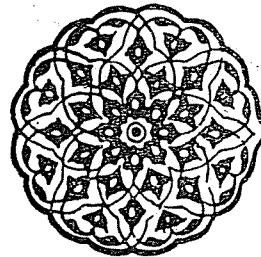
Dr. Cahid ÖNEY

UNUS Emre, şiirimizin klâsik çağı evvelinde yaşamış, kendisinden sonra gelen dîvan şâirlerini ve halk edebiyatını az veya çok etkilemiş bir şâirimizdir. Hakkındaki neşriyatın, ne gaye ile olursa olsun son yıllarda artışı sevindiricidir. 1971 yılında :Cahit Öztelli 273, Muzaffer Civelek 77; 1972'de Burhan Toprak 115, Naci Kasım 340, Faruk K. Timurtaş 192, Sabahattin Eyüboğlu 154,

Hayri Selçuk 332, Ahmet Kabaklı 113; 1973'de: Abdülbâki Gölpınarlı 299 şiirle YUNUS EMRE isimli kitaplar neşretmişlerdir. Bu edebiyat bilginleri ve yazarlarımız, Yunus Emre'nin büyük ölçüde hece veznini ve pek az da arûzu kullandığını (Kasım'a göre 71, Timurtaş'a göre 60 kadar, Gölpınarlı'ya göre 40, Öztelli'ye göre 21 şiir arûzla ölçülüdür; Kabaklı'ya Selçuk'a göre şiirlerin çoğu hece vezniyle yazılmıştır; Toprak, Civelek ve yaptında Yunus Emre'yi kitapsız, tapınmasız, törensiz, kiblesiz diyerek alkışlayan Eyüboğlu vezin mevzûunu işlememişlerdir) belirtmişlerdir. Bu 9 müdekkikden Kasım ve Gölpınarlı (Öztelli, 9 arûz şiirini belirtmiş), arûz vezninde teşhîs ettikleri şiirleri birer birer gösterdiklerinden, eserleri, bu mevzûdaki araştırmalarda fayda sağlayacak mâhiyettedir.

Eserinin baskı târihi en yakın bulunan edebiyat âlimimizin neşrettiği 299 şiiri teker teker inceledik; istisnâsız arûzla yazılmış oldukları neticesine vardık. Hepsini arûzla yazılmış bu şiirlerin büyük kısmının hece vezninde addedilmesinin şüphesiz mantikî, samimî sebepleri de vardır. Tafsilâtı ıleriye bırakarak kısaca belirtelim ki, dikkate alınmayan çeşitli zihaf unsurları bu intibâi uyandırmaktadır (Öztelli ve Timurtaş imâlelerden bahsetmişler, zihafı meskût geçmişlerdir).

Bu yazımızla Yunus Emre ile alâkalı bir husûsu, yâni bütün şiirlerinin arûzla yazılmış olduğu gerçeğini ortaya çıkarmakla edebiyat âlemine bir hizmette bulunduğumuz inancındayız.

Şiir, bir dil ürünüdür.. Yunus Emre'nin şiirlerinin veznini arûz kabûl edebilmek için o devir şiir dili ve tekniğinden, zihaf unsurlarından, gene Yunus Emre'den örnekler vererek etraflıca bahsetmek lâzımdır.

A) Sessiz harflerin, bâzan okunmayabilişleri:

(L) Harfi:

*Miskin Yunus bilışeli cân ü gönül verişeli
Tapduğ'una erişeli gizli razım açar oldum*

(oldum) kelimesindeki (L)' harfi, vezin zorluğu dolayısıyla okunamamaktadır. (oldum - odum).

(R) Harfi:

*Birinin âlır kardaşın revan döker gözü yaşın
Hiç onarmaz bağı başın habersiz gelir ölüm*

Beyit içindeki (R) harflerinden, sâdece (onarmaz) kelimesi terkibinde bulunanı okunamamaktadır: (onarmaz - onamaz). Buna benzer olarak, (bilirsin - bilisin), (toprak - topak), (ejderha - ejdeha) gibi telâffuz şekillerine, pek çok rastlanılmaktadır.

(N) Harfi:

*İçimde yanar aşk odu ağzım onun deriçesi
Aşk odunun tütününden Yûnûs'un beniz sarara*

(Tütününden) kelimesindeki 3 adet (N) harfinin ortada bulunanı ve (Yûnûs'un) kelimesinin son harfi, vezin zarûretiyle okunamamaktadır.

(T) Harfi:

*Bu ezeli pirlîği ye cihanda dirlîği
Ya bu gönül birliği can kudret budağdır*

(Kudret) kelimesindeki (T) harfi, vezin zarûretiyle okunamamaktadır.

(M) Harfi:

*Nite ki ol mâşûk ile ben râzımı bir eyleyim
Garkolam müşâhedeye ermeğe tedbîr eyleyim*

(Garkolam) kelimesindeki (M) harfi, vezin zarûretiyle okunamamaktadır. Bu kelimeden sonra gelen kelimenin ilk harfinin de (M) oluşu, dikkat ve işârete değer. İleride buna benzer bir misâl daha vereceğiz.

(Ş) Harfi:

*Sekiz uçmak âşıklara köşk ü saraydır bilene
Müşîleyin hayrân olup Tur dâğında kalan benim*

(Uçmak) kelimesindeki (Ç) harfi, vezin zarûretiyle okunamamaktadır. (Ç) harfinin okunmaması mı, yoksa kelimenin (çumak) şeklinde telâffuzu mu gerektiği de, tahkîke değer bir hussudur.

(Z), (S), (Ş) Harfleri:

*Hiç bilmezem kezek kimin aramızda gezer ölüm
Halkı bostan edinmiştir dilediğin üzer ölüm*

(Aramızda) kelimesindeki (Z) harfi, (bostan) kelimesindeki (S) harfi, (edinmiştir) kelimesindeki (Ş) harfi okunamamaktadır.

(H), (F) Harfleri:

*Çevik bahrı olmak gerek bir denize dalmak gerek
Bir gevher çıkarmak gerek hiç sarraflar bilmez ola*

(Bahrı) kelimesindeki (H), (sarraflar) kelimesindeki (F) harfi, okunamamaktadır.

Bâzan, vezin zarûretiyle hangi harfin okunmaması gerektiğine hüküm vermek zordur:

*Gussa beni görmez idi kaygu eli vermez idi
Endişe şehrinden daşra bir yüce mekânda idim*

(Daşra) kelimesindeki (Ş) harfini mi, yoksa (R) harfini mi belirtmek gerekir?.. Kelimenin mânâsını kaybettirmemek bakımından, (R) harfinden vaz geçmek icap ediyor.

(K) Harfi:

*Helâl kıldı mâşûka âşık kendi kanım
Maşûk nakşından okur aşk eri Kur'an'ım*

(Y) Harfi:

Bu harfi, üzerinde daha uzun durmak gerektiğinden sona bırakmıştık.. Vezin zarûretiyle, bu harfi de, evvelce incelediğimiz harfler gibi telâffuz etmemek mi gerekir; yoksa bu harf, kelimedeki, vezin gerektirdiğinde, bir değişikliğe mi sebep olmaktadır; bunu inceleyelim:

Yunus Emre dîvânının dikkatle tedkikinde, veznin zarûrî kıldığı hallerde, (Y) harfi ile ilgili olarak şu değişiklikler görülmektedir:

(heybetli - hibetli), (peygamber - piyamber veya peyamber), (böyle - büle) (Süleyman - Sülیمان), (eyle - ile), (doymaz - dumaz), (ayrı - ırı) (şeyhin - şihın)..

Netice olarak, vezin gerektirdiğinde (Y) harfi kendisinden önceki (a) harfini (ı); (e) harfini (i); (o) harfini (u); (ö) harfini «ü» şeklinde okutarak kendisi de ortadan kalkmakta, hece kısalmaktadır. Misâlleri:

*Ağaç ata bindireler sinden yana göndereler
Yer altına indireler kimse (ırık) görmez ola*

*Dostun haberi (büle) nefsin sana yar (ile)
Bak dostu yarar (ile) bu vücudun şârım*

*Çün Azrail ine tuta assı kulmaz ana ata
Kimse (dumaz) o heybete halktan meded ermez ola*

Yukarıdanberi verdiğimiz misallerde, seçilen her beyitte, hemen yalnızca söz konusu harften gayri zihaf bulunmamasına dikkat ettik. Şimdi karma bir misâl veriyor ve çeşitli harflerdeki müteaddit zihaf ve imâle dolayısıyla veznin gerçekten zor anlaşılacağını gösteriyoruz. Parantez içindeki harflerde zihaf vardır:

*Devlet tavı bana ko(n)du aşk kadehi bana su(n)du
Cânım (i)çti aşktan ka(n)dı karay (a)ktan seçer o(l)dum*

Aynı beyitteki imâleler de, gene parantez içine alınmıştır:

*Devlet tav(i) b(a)ş(a) kond(u) aşk k(a)deh(i) b(a)n«a» sundu
C(a)nım içti) aşktan kand(i) k(a)ray aktan s(e)çer oldum*

Şiirin vezni, imâle ve zihaf lar dikkate alınır sa ortaya çıkmaktadır.

B) Vezin gerektirdiğinde, birbirini tâkip eden aynı isimdeki iki harften biri okunmamaktadır:

2 (L) Harfine misâl: (millet - milet)

*Dîn ü (milet) sorar isen âşıklara dîn ne hacet
Aşık kişi harab olur harab bilmez dîn diyanet*

Bu beyitte, başka bir husus da dikkatimizi çekiyor: (harab) kelimesinin son ve onu takib eden (bilmez) kelimesinin ilk harfi (B) dir. Bundan istifade olunarak (harab) kelimesinin son harfi atılmış, sonraki kelimenin ilk harfinin sesinden istiâne cihetine gidilmiştir.

2 (T) Harfine misâl: (işitti - işiti)

*Ey yârenler kim (işiti) âşık tövbe ettiğini
Yâ kim işitti denize od düşüben tütüğünü*

Burada, başka bir noktaya da işaret sırası gelmiştir: (öv) uzun hecesi, (ü) ve bazan (ö) kısa hecesi şekline girebilmektedir: (Tövbe - tübe), (devlet - dölet), (gevher - güher)..

*Bu ikisi arasında bildim (dölet) benim imiş
Hiç dânişigim yok iken başım onunla hoş oldu*

*Hak bir (güher) yarattı kendinin kudretinden
Nâzar kıldı (gühere) eridi heybetinden*

2 (R) Harfine misâl: (sırta - sıra)

*Ben bende seyreder iken acab (sırâ) erdim ahi
Biz siz dahî sizde görün dostu bende gördüm ahi*

2 (C) Harfine misâl: (müneccim - münecim)

*Ne elif okudum ne cim varlığında kelecim
Bilmeye yüzbin (münecim) talim n'ıldızdan gelir*

2 (V) Harfine misâl: (kuvvet - kuvet)

*Hâni banâ ol havsala ki hâlimi bilmeyenler
Hâni banâ zor u (kuvet) kim senin aşkına doyam*

2 (N) Harfine misâl: (sünnet - sünet)

*Aydır isem eyâ gönül hani farîza yâ (sünet)
Aydır yok teşvişi koya bu seviye amel sığmaz*

2 (K) Harfine misâl: (hakkı - hakı)

*Vücûda gelmeyince kimse)Hak'ı) bilmedi
Bu vücuttan gösterdi dost bize dâdârını*

2 (S) Harfine misâl: (ssı - ısı)

*Yûsûf ile çâha inen terâziye altın uran
Kefesini basa duran Mısr'ın ısı) sultan benim*

C) Bazı kelimelerde tealâffuz değişiklikleri:

Vezin zarûretiyle ve uzun bir heceyi kısa yapmak gayesiyle, uzun hecenin sonundaki sessiz harfle ondan evvel gelen sesli harfin yerlerini değiştirilmektedir. Kelimelerde bu şekilde meydana gelen değişiklikler bilhassa şunlardır: (evliyâ - veliyâ), (uçmak - çumak), (günah - günha),

(istersen - sitersen), (gönülde - gönlüde), (uryan - ruyan), (gördüğüm - gördüğümü), (iklime - kilime), İsrâfil - Sirâfil).. Misalâller:

*Cümle yaratılmaşa bir göz ile bakmayan
Şer'in (veliyâsı) hakıykatte âsıdır*

*Sekiz (çumak) âşıklara köşk ü saraydır bilene
Mûsîleyin hayrân olup, Tur dâğında kalan benim*

*Yarlıgagıl sen Yânus'u (günahak) kulların ile
Eger yarlıgamaz isen key katı firak Çalab'ım*

*Sorar isen aşk nerededir nerde (siteresen) ordadır
Hem (gönlüde) hem candadır hiç kalmadı gümânımız*

*Bu yolun ârifleri geçirmezler metan
Şöyle (ruyan) gideriz cihan yağmaya verdik*

*Şöyle hayran eyle beni aşkın öduna yanayım
Her nereye bakar isem (gördüğümü) seni sânayım*

*Evvel kadim önden sona zevâli yok sultan benim
Yedi (kilime) hükmedip diri tutan Sübhan benim*

*Andan (sirâfil) sür ura ölenler yerinden dura
Gece devrân-ı rûzigâr böyle yazmış celle celâl*

(üstad - sütad), (medrese - mederse), (işten - şiten) gibi pek çok örneklerle yazıyı uzatmak istemiyoruz.

(Aşk) kelimesi de, yerine göre şekil değişikliği göstermektedir:

a) (Aşkın - şıkın) (aşk - ışk - şık):

*Lâyık değil değme canâ dost yolunda kurban ola
Gerçek (ışık) minnet tutar cânını dost alasını*

Misâllerin vezinleri: 16 Heceliler: 4 adet Müstef'ilün; 14 hecelilerden (Hak bir güher..) diye başlayan: Müstef'ilün feülün müstef'ilün feülün, diğerleri: Müstef'ilün fâilün müstef'ilün fâilün.

D) Uzun okunması gereken bir sesli harfin kısa telâffuzu:

Yunus Emre'de zihaf unsurlarından birisi de, uzun okunması gereken bir sesli harfin, vezin zarûretiyle kısa telâffuzudur: (Dünyâ) kelimesinin son hecesinin kısa okunuşu gibi.. Bu ve diğer tâlî zihaf türleri zamânımızda da pek çok görüldüğü ve mevzûumuz bizâtihi bütün tefer-rûâtıyla zihaf olmayıp, veznin teşhîsini perdeleyen çeşitlerini îzahtan ibâret bulunduğu cihetle, sâdece işaret etmekle yetiniyoruz.

Sayın Abdülbâkî Gölpınarlı neşrettiği 299 şiirden 40'ının veznini, sahîfa altlarına koyduğu notlarla (arûz) göstermiş.. Bu dipnotlara göre şiirlerden 22'si (bize göre 152'si) 4 adet Müstef'ilün; 11'i (bize göre 17'si... ilâveten S - 123, 172, 218, 219, 245, 295) Mefâilün mefâilün feülün; 4'ü (bize göre 6'sı... ilâveten S - 177, 400) Fâilâtün fâilâtün fâilün; 1'i (biz de aynı fikirdeyiz) Fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün; 1'i (biz de aynı fikirde olabiliriz) Mef'ülü mefâilün mef'ülü mefâilün; 1'i (bize göre 2'si... ilâveten S - 51) 4 adet Mefâilün vezindedir. Netîceten, Gölpınarlı, Yunus Emre'nin 6 çeşit vezin terkiibi kullandığını bildirmektedir ki, biz; bunu 10 olarak tesbît ettik:

110 şiir: Müstef'ilün fâilün müstef'ilün fâilün (14 heceli diğer bütün şiirlerin vezinlerini, sahîfa numaraları zikrederek belirttiğimizden; bu

vezindekiler, geriye kalanlardır); 7 şiir: Müstef'ilün fe'ülün müstef'ilün fefe'ülün (S - 73, 236, 243, 293, 314, 378, 395); 2 şiir: 4 adet Fe'ülün (S - 296, 357); 1 şiir Müstef'ilâtün müstef'ilâtün (S - 327) vezindedir.

Şunu tebâruz ettirelim ki, 14 heceli mısralar, arûzun çeşitli terkîbine uymaktadır ve bazı şiirlerde bunlar arasında seçim yapmak zor olmaktadır .misâl: S - 395); 11 heceli mısralarda da aynı husus bâzan söz konusudur (misâl: S - 295, 396).

Bildirdikleri 40 şiirin vezinleri husûsunda Sayın Gölpınarlı ile mu-tâbakatımızı da kaydetmekle, 299 şiirin vezinlerini, teker teker açıklamış oluyoruz.

Yunus Emre şiirlerinin tamâmının arûzla ölçüldüğüne bir delil daha verelim: Bâzi harflerin vezin zarûretiyle bâzan okunup bâzan okunmadıklarını, arka arkaya gelen aynı isimli 2 sessizden birinin okunmayabileceğini, bâzi kelimelerde telâffuz değişiklikleri olabileceğini bildirmiştik. Bu kanâatimizin şüphe ile karşılanmaması için, Gölpınarlı'nın arûz vezinde gösterdiği 40 şiirde de aynı örneklerden bol bol bulunduğunu belirtmeğe sıra gelmiştir. (L) Harfi misâli: 69, 130; (R) harfi misâli: 69, 129; (N) harfi misâli: 69, 129; (T) harfi misâli: 92, 130; (M) harfi misâli: 55, 129; (Ç) harfi misâli: 108, 133; (Z) harfi misâli: 129, 132; (S) harfi misâli: 147, 328; (Ş) harfi misâli: 33; (H) harfi misâli: 69; (K) harfi misâli: 129, 131; (Y) harfi misâli: 62, 92; (B) harfi misâli: 233; (V) harfi misâli: 108, 233; (Ğ) harfi misâli: 130, 133; (D) harfi misâli: 133; 2 (R) harfi misâli: 55; 2 (V) harfi misâli: 193, 231; 2 (K) harfi misâli: 69, 92; 2 (S) harfi misâli: 131; 2 (Z) harfi misâli: 132; 2 (T) harfi misâli: 233; 2 (M) harfi misâli: 328, 361... Evliyâ - veliyâ: 328; uçmak - çumak: 108, 129; gönül - gönlü: 130, 275; aşk - şık - ışık: 131; gevher - güher: 243; toprak - topak: 142...

299 Şiirden yalnızca 40'ında zihafalara itibâr edilip, mütebâkisinde, hem de aynı şekilde zihafalara kıymet verilmemesi, muhakkak ki kabûle şayan görülemez; ilim ve insaf sâhiplerinin, bu gerçeği reddetmeyeceklerine inanmak isteriz.

İddiamızı isbâta yardım edecek kuvvetli bir delil daha vardır: Yunus Emre bir kısım kelimeleri neden 2 çeşit telâffuz etmiş ve (üryan - rüyan), (evliyâ - veliyâ) gibi tasarruflarda bulunmuştur?.. Eğer hece veznine uymak endişesi rol oynasa idi, bu değişik söyleyişlerde hece sayısında fark olurdu. O halde bunlar hece vezninin değil, arûzun gerektirdiği değişikliklerdir. Çünkü bu şekilde kelime içindeki bir uzun hece kısa heceye dönüşmekte veya uzun ve kısa heceler yer değiştirmekte, fakat her iki halde de, hece sayısı aynı kalmaktadır.

Yunus Emre, şiirlerinde vezin endişesini hiç duymamıştır, diyebiliriz. O kadar ki, bâzi mısralarda kelimelerin yerleri değiştirilmekle dahî, vezin biraz daha iyi olabilirdi. O, şeklin değil, muhtevânın san'atkârıdır. San'atın klâsik türünde ise evveliyetle şekil aranır; şekil muvâfık görüldükten sonradır ki, muhtevânın incelenmesine geçilebilir. Şiirimiz, diğer bütün faktörlerden de önce bütün çeşitleriyle zihaf nâkisesine nihâyet verebildikten sonradır ki kemâle, klâsik çağına erişmiştir.

Imâle ve zihaf gibi bugün hoş görülme-yen tasarruflar dikkate alındığında bütün şiirlerinin arûzla ölçülebileceğini delilleriyle ortaya koyduğumuz Yunus Emre; hakkında birbirini bütünlemekten ziyâde tanzir eden ve diğer şâirlerimize nisbette pek fazla neşriyâta mukâbil, bizim için bâkir bir mevzûdur!. Tedkikatımızı, yakın gelecekte Mecmûamızda neşre niyetliyiz.

İslâmî Türk Edebiyatında Tevhidler ve Münacaatlar

— III —

Dr. Neclâ PEKOLCAY

XVII. asrın muhtlif divan şâirlerinde, farklı ifâdelerle de olsa, aynı işleyiş tarzını görüyoruz:

Âlî (XVII. asır):

İlâhî Sensin ol dâna-yı râz ü Hâlik-i yektâ
rumûz-âmûz u akl ü hâlet-efzâ-yı dil-i şeydâ
Fürûg-endâz-ı bezm-i şem'i işret-i işret-hâne-i kudsi
çerâğ-âvîz-i tâk-ı hânkah-ı âlem-i bâlâ

.....
Debistân-ı kudemde ol debîr-i lem-yezelsin kim
iki harf ile kıldun on sekiz bin âlemi inşâ
Hamîşe vahdetin zikri dilinde sevsen-i bâğın
açık nezzâre-i sun'unda çeşm-i nergis-i sehlâ
Seni her biri bir yüzden görürler zâhir ü hâtın
merâtibce mezâhir zâtına bu cümle-i eşyâ

.....
Neden ney gibi efgan eylerüm bezm-i firâkında
kılurken gûş u cânım nahnü akreb nağmesin ısgâ
Şifâsâz olmasa ger şerbet-i lâ-taknatû câna
Vücûdum eyleridi tâb-ı havf-ı ma'siyet ifnâ
Münevver kıl İlâhî dide-i cânım ola tâ kim
müşâhed men âref âyînesinden şâhid-i mânâ

XIX. ve XX. asırlarda tevhidler bir birlemeye ve münacaata, ekseriyetle yönelmiştir.

Tanzimatçılar, yaşanan hayatla ilgili bir edebiyat getirmeye yönelirken, eskinin te'sirini yine Ziyâ Paşa gibi, kısmen isteyerek, Nâmık Kemal gibi de istemeyerek devâm ettirmişlerdir.

Gerek bu devrede, gerek daha sonra, eskiyi devam ettiren şâirler de mevcuttur.

Muhtelif örnekler:

Hersekli Ârif Hikmet'ten:

Tazarrû

Hüdâyâ, her gümânı Sen bilirsin
Bütün yahşı, yamanı Sen bilirsin
Ne hâcet arz-ı ahvâl-i derûna
Zebân-ı bî-zebânı Sen bilirsin.
Beni gumkerde râh-ı hayre't ettin
Nişân-ı bî-nişânı Sen bilirsin.
Gönül manzûr-ı ayn-ı re'fetindir
O genc-i şâyegâmı Sen bilirsin
İyandır dilde aşkım geh nihandır
Bu sırr-ı lâ-mekânı Sen bilirsin.

Muallim Nâci'den:

Tevhid

Allâh ki mûcid-i cihandır
Bin türlü nikabdan iyandır.
Kesrette hezâr renge girmiş
Her mazhara, başka renk vermiş.
Bulmaz o tecelliyât gâyet,
A'dâb nasıl bulur nihâyet?
Tevhîdi sever o Hâliku'l-rûh
Birdir bir O bir niyâz-ı subbâh
Yok şirke egerçi itibârı
Tevhîde de yoktur iftikârı
Ta'rife gitmemektir evlâ
Ta'rife gelir mi hiç Mevlâ.
Allâh nedir deyince gâfil
Allah diyip hâmûş olur dil.

.....
Ten durmada âşiyân içinde
Can uçmada gaybiyân içinde.
Ey tâir-i gayb Sânek Allâh
Pervâzına bin Tebârek Allâh.

.....
Affeyle hatâ ederse gâhî
Bir cezbeli şâirin İlâhî.
Aşkınla nevâ-yı dilnişîni
Raksân ediyor muvahhidini.
Senden bu nefes, dehen de Senden,
Şâir de Senin, suhan da Senden

(Devamı gelecek sayıda)

Tarih

Selçuklular Tarihi Hakkında Araştırmalar ve Tenkidler

Yabgulular Meselesinin Filolojik İzahı

— VIII —

Prof. Dr. Osman
TURAN

U tarihi inkişafı ve delillere dayanarak Selçuklular tarihinde bir «Yabgulular meselesi» olduğunu, bunun da verdiğimiz izahlara göre Selçuk'un oğlu Arslan Yabgu ile alakalı bulunduğunu ileri sürmüş ve Sib'tin bahsedip bugüne kadar muamma halinde kalan ve Yavgıyye, Yavgıyan veya Nâvegiye şekillerinde gözüken ismin de bundan ibaret olduğu kanaatine varmıştık. Profesör Ahmed Ateş münakaşalı gördüğü ve bilhassa filolojik spekülasyonlara müsâid bulduğu mevzuları kendisi için tenkid fırsatı sayarken bize aid bu «Yabgulular meselesi» ni kendi tenkid makalesinin de başlığı yaparak, ele almıştır. Zira merhûm eserimizdeki bütün vesika ve delilleri menfi bir istikamette zorlarken Arap ve Fars filolojisinin kendi gayretlerini teyid edemeyeceğini anlayamamıştı. O, Türk tarihi ve dili ile alakalı bir ismi Arap ve Fars filolojisine ve kendi maharetine göre izaha çalışır ve bu ismi tanımayan müstensihlerin verdiği çeşitli ve bozuk yazılışlardan en kötüsünü müdafaaya kalkışırken Sib'tin verdiği Yavgıyya, Yavukıyye, Nâvegiyye, Bâdukiyye ve Lavkiyye şekillerinden en isabetsiz olan üçüncüsünü seçerek bunu bizim kabul ettiğimiz Yavgıyya şekline karşı kullanmış; böyle yaparken de bu adı anlamayan eski müstensihlerden de daha kötü bir duruma düşmüştür. Zira bunlar ismi gördükleri şekillere göre yazmakla tereddütlerini ve hüsnü niyetlerini meydana koymuşlardı. Halbuki merhûm Sib'tin verdiği çeşitli kaynaklarda da Yavgıyya ve Yavgıyan şekilleri ile mevcûdiyeti karşısında büsbütün çıkmaza saplanmış; fakat yine de hakikate dönmemiştir.

Ahmet Ateş bizim görüşümüzü redde uğraşırken tek bir dayanak bulunduğunu sanmıştır, ki o da Türkçe daha eski Yabgu

unvanının (Ybgû) şeklinde ve G harfi ile yazılmış bulunmasıdır. Zira ona göre Arapça ve Farsçada g harfi g ve k harfine inkilâp edemez. Ona göre Türkçe Tuğrul adının k ile bir «(Tukrul) şeklinde imlâsına rastlanmamış olması da buna delil sayılmıştır. Bu sebeple de tenkitçi Yavgıyan ile Yabgu arasında hiç bir münasebetin bulunmadığını ve «Yavgulular diye bir kelime icad edilmiş ve buna dayanılarak bir takım tarihî mütalâalar ileri sürülmüştür, ki bunlar kökünden yanlıştır ve bu adda bir Türk zümresi mevcut değildir» ifâdelerini kat'î bir hüküm halinde kullanmıştır (1) Türkçe g harfinin Arapça ve Farsçada g ve k harflerine inkilâb etmesi için kaide ve vesika arayan arkadaşımız galibâ Türklere ait bu bahislerin Türkçe yazılı kaynaklardan tercüme edildiğini sanmış ve bu muhâkeme ile de bir çıkmaza saplanmıştır. Halbuki Gars un- Ni'me Muhammed bin Hilâl, Yavgululara dair hâdiseleri yazarken ne Türkçe ve ne de başka bir dilde bir kaynaktan faydalanmamış; sadece zamanında cereyan eden vakaları duyarak yazmıştır. Böylece işittiği bu Yavguluları Arapça Yavgıyya şeklinde verirken bu ismin eski kaynaklarda Yabgu şeklinde yazılan bir unvan ile münasebetini ve hattâ bizzat bu unvanı bildiğini sanmak da mümkün değildir. Nitekim eski müellif ve müstensihlerin çoğu da bu kelimeyi bilmediği içindir, ki onu, sık sık, *baygu*, *paygu* gibi bozuk şekillerde yazmışlar ve bu sebeple de ona başka bir mânâ vermeğe uğraşmışlardır. Nitekim *Şâh-nâm*'de de geçen: «*Hatt-i Yabguvî*» (Yabgu yazısı) da «*Hatt-i Payguvî*» şeklini almıştır. Bu hata yakın zamanlara kadar gelmiş; hatta Barthold bile iki imlâyı kullanarak tereddütte bulunduğunu göstermiştir. Halbuki bugün bizimle birlikte, bu unvanı Yabgu şeklinde yazan Ahmed Ateş, daha önce *Rahat us-Sudûr* tercümesinde, bir yerde, Musa Yabgu'yı Musa *Bigu*, başka bir yerde de nâşire uygun olarak yabgu şeklinde yazmış; fakat bu sefer de metinde ona *Yabgu-i Kelân* denildiği halde *kelân*'ın Farsça büyük mânâsında bir kelime olduğunu ve Türkçe Uluğ-Yabgu'nun bir tercümesinden ibâret bulunduğunu anlayamamış; bu sebeple de unvanı «*Yabgugelen*» gibi garip bir şekle sokmuştur. (2) Böylece Türk tarihi ve dili hakkında vukufsuzluk, hatta Fars filolojisinde kifâyetsizlik dolayısıyla şaşırان Ahmed Ateş rahmete kavuşmasa idi eski kaynaklarda unvanın, Türkçe şive ve farklarına göre, Yabgu yanında *Cabgu*, *Cabgûye*, *Cabbûye* ve daha başka şekillere de girdiğini görür ve beyhûde gayretlerinin nasıl iflâs ettiğini anlardı.

Ahmed Ateş ğ (gayn) harfinin g ve k (kef ve fârisi kef) olamayacağını iddia ederken bizzat verdiği Tuğrul adının da Türk kaynaklarında Er-Tukrul (şeklinde yani kef ile yazıldığını belirtmekle o, bu temelsiz tek delilden de mahrûm kalmıştır. (3) Bu münasebetle Türkler İslâm olduktan ve İslâm yazısını kullandıktan sonra bile aynı alfabeğe göre aynı kelimeleri de Türkistan'da ve Türkiye'de farklı imlâlarla yazıldığını bildiğimiz gibi yabancı müellifler İslâm'dan önce de Türkçe isim ve unvanları çok defa anlamıyarak çeşitli şekillerde yazmışlardır. Gerçekten Türk dili tarihinden haberdar olanlar bir imlâ birliği ve ittihadının bulunmadığını bilirler. Nitekim Türkçe *tayangu*, *kalngu*, *salngu*, *kanklı*, Tonga isim, unvan ve kelimeleri ğ (gayn) ile değil g (Fârisi gef) ile yazılmıştır. (4) Bu kelimelerden ilki ile sondan ikisi Arap ve Fars kaynaklarında da aynı imlâyı muhafaza etmişlerdir. Türk ve İslâm kaynaklarında umumiyetle ğ (ıgayn) ile yazılan *Bulgan* adının bazan da g (Fârisi gef) ile yazıldığı görülmüştür. Hattâ başka misâlleri aramadan bizzat yabgu yerine yazılan *paygu*'nun da *Paykû* şeklinde (yani kef ile ya-

zılı) bir imlâsına da rastlanmış; buna Türk hükümdarı ve memleketi mânâsı verilmesi aslında Yabgu olduğunu göstermiştir. (5) Yabgu unvanının Farsça lügat kitaplarına kadar girmesi onun asırlar boyunca ne kadar yayıldığını, fakat çeşitli imlâ ve mânâ farklarıyla gösterilmesi de aslının ne derece unutulmuş olduğunu meydana koymuştur.

Selçuklu devrinde merkeze karşı saltanat dâvâsında bulunan Arslan Yabgu Oğuzlarına ve onun torunlarına veya onlarla birlikte isyan eden diğer Selçuklu beylerine mensup Türkmenlere aid Yavgulular adının Arapça ve Farsça'da mevcudiyetini, yukarıda belirttiğimiz, *Yabguvî* nisbetine göre, cemi sigalî olarak, Arapça *Yabguvîyya*, *Yavguvîyya* ve Farsça *Yabguvîyân*, *Yavguvîyân*'dan aşınarak *Yavguyân* ve *Yavguyân* şekillerini almaları tabii idi. Bunun eski metinlerde ğ (gayn) ile yazılışı ve onunla münasebetini bilmeyen müelliflerin kendi dillerine göre Türkçe sesini verebilmek için g, k, k harflerini kullanmaları da normaldir. Zira Türkçede sert g (gayn) sesini Arapça ve Farsça'da aynı harfle vermek mümkün değildir. Bu sebeptendir ki, *Oğuz-nâme*'nin Farsça Resideddin nüshasında yavgu unvanı hep k (kaf) ile *Yavku* şeklinde yazılarak Türkçe ses karşılanmıştır. Ahmed Ateş bizzat neşrettiği *Câmi üt-tevarih*'deki isimleri anlasa veya bunlara dikkat etse idi k (kaf) harfinin, ğ (gayn) ile yazılarak, *Alp-kuş* ve *Boz-kuş* isimlerinin *Alp-guş* ve *Boz-guş* imlâsına göre şekil aldığı, bazan da k (kafın)nin k (kef) olarak kuş-togan'ın *Kuş-togan* biçiminde girdiğini görürdü. (6) Bunun gibi Türkçe eskiden *Otag*, *yarlıg*, *tug*, *çağ*, *yasag*, *kışlag*, *korıg*, *ulag*, *aga*, *tag*... kelimeleri Farsça metinlerde bazan Otak (Oda, Otağ-ı humâyûn), Yarlık, tuk, çak, yasak, kışlark, ulak, aka, tak... şeklinde yazılmıştır. Bugün de Türkçe sert g (gayn) ların Farsça ve Arapçada k (kaf) ve g (gef) ile karşılandığını biliyoruz.

Ahmed Ateş Yavgulular adlı «*bir Türk zümresi yoktur*» ve kitabımızda «Anadolu ve Suriye'nin fethinde ve iskânında büyük rolü olan Yavgulular» ifadesi için de cesaretle *külliyen mânâsızdır*» hükmünü vermekte; Sibî'nin eserinde bu ismin «daima ve yalnız *Nâvegiye*» şeklinde yazıldığını iddia etmektedir. Bu kat'î hükmü ilân ederken de eserimizin yayılışına yetiştirmek için de yanbaşında bulunan yazmalara bakmak fırsatını bulamamış; sâdece bizden alarak Cl. Cahen'in *Naûkiya* ve F. Sümer'in *Nâvegiye* yazışlarına dayanmış ve araştırılmamış bu kayıtları delil sanmıştır. (7) Halbuki yukarıda gösterdiğimiz üzere, diğer kaynaklardaki şekiller bir yana, Sibî'nin eserinde de bu isim bozuk noktalara göre Navegiyye'den başka Yavgıyye, Bavgiyye, Lavgiyye, Nazgiyye veya ilk harfi noktasız olarak türlü şekillerde meydana çıkmıştır, ki yalnız bir kaynağın bu kadar çeşitli ve tereddütlü imlâlar ile yazılışı bile ortada bir mesele olduğunu meydana koymaya kâfi idi. (8) Nitekim Sibî'dan sonra 'Azîmî, İbn Bîbî, Resideddin ve *Sisyaset-nâmenin* son baskısı da Yavgıyân (Yavgulular) ve Yavgıyya adlı bir Türk zümresinin mevcudiyetini meydana koymuştur. Bu durumda Selçuklular tarihine ait bir meseleyi hallederken arkadaşımızın, bu durumu ile, hakikatleri değiştirmeye uğraşması hem beyhûdedir; hem de ilmî zihniyete aykırıdır. Zira bu türlü gayretler itibar görse idi ilim bugünkü seviyesine ulaşamazdı.

Selçuklulardan her zümre kendi reislerine göre bir isim alırken Arslan abgu Türkmenlerinin Yavgulu adıyla tanınması tabii idi. Gariptir, ki bu basit hakikat ortada dururken tankitci Farsça ile dahi izahı imkânsız bir Nâvegiyye ismi üzerinde durmuş ve onu da «*tir-endâz*» gibi Farsça lügatlerde mevcut olan *nâvek-endâz* ile birleştirmeye çalışmıştır. Fa-

kat sıfat olması gereken ne böyle bir Türk ismi ve ne de «Nâvegiyân» (okular) diye cemi şekli ile bir ada rastlanmıştır. Bu sebeptendir, ki Sibt nüshalarında isim tereddütlü ve çeşitli şekillerde kaydedilmiş; bazan Farsça *nâvek* kelimesine benzetilerek ona göre yazılırken de yine Muhammed bin Hilâl es-Sâbi'nin metnine uymadığı için kelimenin türlü imlâlara göre verilmesi lüzumu duyulmuştu. Türkçenin *n* harfi ile başlayan bir kelimesi mevcut olmadığından Türkmenlerin kendilerine ait böyle bir ismi telâffuz etmeleri de imkânsızdı. Buna rağmen merhum Ahmed Ateş «Yabgulular kelimesinin gramer, filoloji ve tarih (belirmiş gibi) esaslarına aykırı bir kelime» olduğunu ilân ederken de «Arapça» ve Sibt de Navegiyye şeklinde görülen ve bazı göçebe Türklere delâlet ettiği siyaktan kolayca (!) anlaşılan bir kelime vardır. Bildiğime göre (!) ilk defa Quatremère (yine eserimizden alarak) bu kelimeye dikkat etmiştir» ifadeleri ile bu âlimin bir asır önce saplandığı bir noktaya vararak bu kadar ısrar ettiği görüşünü de bırakmağa mecbûr kalmıştır. Gerçekten hep bize ait kaynak ve vesikaları tersine zorlamaktan başka bir şey yapmayan Prof. Ahmed Ateş sanki bu kelime ile uğraşmış ve Quatremère'in izahını biliyormuş gibi davranmıştır. Halbuki bu Fransız âlimi derhal *Nâvegiyân* teklifini terk ederek onu Uç Türkmenlerine bağlamağa çalışmış ve nihayet bunun mevcut bulunmayan *Ocakıyye* Türkmenleri olduğunu sanmıştı. Gerçekten o ya bu âlimin hatasını görmemiş veya ona bağlanarak burada çıkmaza saplandığını anlamış; fakat bunu itiraf edememiştir. Bundan başka *Cami üt-Tevarih*'in Bakü neşrinde kelimenin artık *Nâvegiyân* değil *Yavgiyan* olduğu meydana çıktığı halde, bu eserin neşri ile uğraşan A. Ateş bunu da bilmemiştir. Böylece meydana koyduğumuz hakikatleri tersine zorlayarak muvaffakiyetsizliğe uğrayan Ahmed Ateş şaşkınlık ve kararsızlık içine düştükten sonra üine de Yavgiyan adının mevcudiyetini inkâr edememiş; makalesini Şâfiyye, Hanefiyye ve Guzziyye (Şâfiiler, Hanefiler ve Guzlar yani Oğuzlar) gibi Arapça «çoğul kaidesine göre Sibt'in da *yavagi'yi*, *yavag(k)yya* veya *naveg(k)yya* şekline soktuğunu itiraf ederek bütün emeklerinin hebâ olduğunu görmüştür. (9)

Arslan Yavgu Oğuzları veya Yavgulular reislerine ve kendilerine karşı hiyanet eden Gazneliler ile daimî mücadele mücadele halinde buldukları ve Büyük Selçuklulara karşı da saltanat davasından vaz geçmedikleri için çok çileli ve perişan bir hayat geçirmişler; Horasan, İran, Irak, Azerbaycan ve Şarkî Anadolu bölgelerinde ekseriya başsız dolaşp akınlar yaparak yaşamağa çalışmışlardı. Büyük Selçuklu devleti kurulunca da tedricen Anadolu'ya ve kısmen de Suriye'ye göçmüşlerdi. Onların istikrarsız ve perişan hayatları, akın ve yağmaları dolayısıyla (İbn Bibî, Resîdeddin ve diğer kaynaklarda görüldüğü üzere) Yavgiyan adı Farsça'da âsi, idrâksiz ve yağmacı Türkmenler mânâsını almağa başlamış; fakat bu metinlerde sıfatın yine isme nisbetle belirlediği görülmüştür. Bu münasebtle, esas meselenin dışında kalmakla beraber, İranlıların ve onlardan alarak Türklerin *yâve* kelimesine verdikleri yağmacı, kayıp, harap ve yok olmuş, boş, abes ve idrâksiz mânâlarının bu isimle alâkalı bulunduğunu, Selçuklu devletinin kuruluşundan önceki hayatlarına uygun bir sıfat olarak meydana çıktığı ihtimalini ileri sürmüştük. Zira lûgat kitaplarında *yâve* kelimesinin menşei meçhûl gösterilmiştir. *Yâve* yanında *Yâvegi*'nin de aynı mânâda bir sıfat olması ve sıfatatn sıfat yapılamaması bu menşee bir işaret olsa gerektir. Bu sebeple biz Farsça «*renc-i Yâvegi*» tâbirini Ateş gibi «boş yere dolaşma zahmeti» değil de

«Yavegi acısı» ve şâirin «*be-zahm-i nâveg şast-i âh-i Yavgiyân*» ifâdesini de «mazlûmların zihginin'den atılan okun saplanması ile» değil kısaca «Yavgiyan'ın saplanan okların acısı ile» mânâsında anlıyor; Yavguluların tarihî faaliyetlerinin bıraktığı intibâın devam ettiğini sanıyoruz. Yine biz ona aid Ay-aba ve Rûs'un «başı boş gezen zümreler tarzında çıkmışlardı» gibi zoraki tercüm yerine bunların «Yavgi tarzında çıktılar» mânâsında alınmasını daha doğru buluyoruz. (10) Bununla beraber, bir ihtimal olarak ileri sürdüğümüz bu izah vârid olmasa bile esas mesele ile alâkası yoktur ve isim olan Yavgiyan kelimesini sıfat olarak göstermek de mümkün değildir.

Anadolu'nun fethi ve iskânında rolü büyük olan Yabguluların bu memlekette bir takım izler bırakmasını tabii bulurken bugün *Yavi* ve *Yavu* adını taşıyan bir takım köylerin de Yavgu (Yabgu) ile alâkasını ileri sürüyoruz. Türk dili tarihinden habersiz olduğunu belirttiğimiz Ahmed Ateş, her fikrimiz gibi, bunu da red ederken Türkçede ikinci hecedeki g ve k seslerinin düşmediğini iddia eder ve delil olarak da *silgi* ve *çalgi* kelimelerini gösterir (11) Halbuki o *Cami üt-Tevarih* neşrederken eseri iyi bir tetkikte bulursa idi *Oğuz-nâmenin* Farsça ve Türkçe nüshalarında Yabgu ve Yavgu'nun Yavi da olduğunu görürdü. Nitekim *Inal Yavgu Kanlı Yavgu* ve *Böri (Kori) Yavgu* sıra ile Inal Yavi, Kanlı Yavi ve Böri Yavi şekillerinde de yazılmıştır. (12) Biz bu münasebetle ölü veya yaşayan Türkçe kelimelerden birkaç misal daha vererek her türlü tereddütleri gidereceğiz; fakat erbabının anlayışına bırakarak kaynak göstermeyeceğiz. Gerçekten bu fonetik hâdise dolayısıyla, ki *edgü* (eyi), *bilü*, *bilgü* (bilgi, ilim), *Yükü* ve *Yüküngü* (secde, ibâdet; *Yükünmek*'den), *satgu satı* (*satgucu* - satılık, *satguluk* - satılık)... tekâmüllerine rastlamaktayız. Hattâ bu kaideye göre iyi bir Türkolog mensede yazı'nın *yazgu*'dan, yatı'nın *yatgu*'dan, sayı'nın *saygu*'dan, Çatı'nın *Çatgu*'dan ve yeni soru kelimesinin de *sorgu*'dan geldiğini kolaylıkla keşfeder. Bu tarihî ve filolojik durum Anadolu'daki Yavu ve Yavi adlarının Yavgu ile münasebetini açıkça göstermeğe kâfidir.

Ahmed Ateş yabancı olduğu meselerde böyle bir cesaret gösterirken İbn ul-Azrak'ın Atsız'ı «Kınık boyundan» (*Min Cül Kınık*) kaydından faydalanmamızı da, hatalı sayması ve kelimelerin noktaları üzerinde hünerlerini meydana koyması artık onu mesûliyet duygusuna göre daha kolay olmuştur. Nitekim burada noktalarla oynayan tenkitçi ibâreyi «Atsız Kabk (Kafkas) dağından çıktı» şekline sokmuş; Selçuklu tarihine ve metne aykırı böyle bir mânâyı verdikten sonra da bizi «*tahrif*» ile suçlama cesaretini göstermiş ve bizzat bu tahrifi ekndisi yapmıştır. Zira Atsız Selçuklu hânedanının mensup olduğu Kınık kabilesinden olmasa idi bu kadar Türkmeîn başında bulunması, Filistin'de beylik kurarak *melik* (ükümdar) unvanını alması, Aalp Arslan'a ve Melikşâh'a karşı isyana kalkışması tasavvur edilemez. Nitekim Selçuklu sultanlarına karşı hak talebinde bulunan ve isyan edenler de hep hânedan mensubu olan Arslan Yabgu'nun torunları, İbrahim Yinal, Yunus'un oğlu Er-basan ve onlara bağlı Türkmenler idi, kaynaklar bunları (İbrahim Yinal müstesna) Yavguluların reisi göstermişlerdir. Çünkü İbrahim Yinal ve kendi Türkmenleri hep Mikâil oğulları (Tuğrul-beg) ile birlikte bulunuyor ve mensupları da zaten Yenallılar (Yenaliyan) adı ile tanınıyordu. Bu durumda Kınık'ın Kabk (Kafkas) şeklinde okunması sâdece bir tahrif gayretine delâlet eder.

Yabgulular meselesini, isimledini ve bunlarla ilgili hâdiseleri izah

ederken ilmî bir sezgi ile işe başlamış; araştırmamızda tarih ve filoloji de bizi teyid etmiştir. Fakat bu araştırmada kitabımızın umumî mahiyetine göre fazla tafsilâta girilmeden meseleye ait esas delilleri göstermeyi kâfi görüyoruz; ilmî şahsiyete ve hitap edilen mütehassıslara saygı gösterilmesi ananesine bağlı buluyorduk. Bugün ilim âleminde de rastlanan sathîlik örnekleri yanında manevî sarsıntılar ve mesuliyetsiz davranışlar da bizi meseleyi daha etraflı bir şekilde tetkike zorlamış ve bu vesile ile de bir takım ikinci derecede meseleler üzerinde durarak bu hususta derinleşmemiş yazırları da hatadan kurtarmağa lüzûm hâsıl olmuştur.

Bu münasebetle de evvelce bazı Türkçe tarihî isim, unvan ve kelimeleri de düzelttiğimizi söyler ve bunların bugün ilim âleminde artık kabûl edilmiş ve kullanılmış olduğunu kaydederken mazûr görülmeyi temenni ederiz. Bunlar arasında Karahanlılarda kullanılıp *İlek* ve *Elik* şeklinde yanlış yazılan ve mânâsı anlaşılmamış bulunan kelimenin aslında *İlig* olduğunu, bir isim değil hükümdar mânâsında bir unvan olduğunu göstermiştik. Karahanlılarda, Selçuklularda, Hârzemşahlarda ve Atabeklerde sultanların hatunları için *melike* (prenses) mânâsında kullanılan bir *Terken* unvanının mevcûd bulunduğunu, bunun da yanlış olarak Türkân şeklinde yazılıp isim sanıldığını meydana koymuş ve doğrusu anlaşılmıştır. *Tingiz* (Deniz, Çingiz adı bunun Mogollaşmış bir şeklidir) unvanı yanında bir de *köl* (göl) unvanının kağanlardan daha küçük kimselere verildiğini ve bu sebeple de Gök--Türk kahramanı adının Gül-tekın değil *Köl-tekın* ve bugünkü telâffuza göre de Göl-tekın olması gerektiğini, Türkiye Selçukluları ceddinin de Kutulmuş veya Kutlumuş değil *Kutalmış* olduğunu, eski Türklerde ok göndermenin Türk siyasi hukukunda nasıl bir metbûluk ve tâbîlik mânâsına geldiğini ve bununla alakalı meseleler için bir temel bulunduğunu izah etmiştik. (13) Bugün de Yabgulular meselesini bu şekilde ortaya koyarken bir ilmî hakikati ileri sürmüş oluyor ve diğerlerine gibi bunun da ciddi ilim adamlarınca kabûl edileceğinden emîn bulunuyoruz.

(1) Ahmed Ateş, Yabgulular meselesi, Belleten, sayı 115 (1965), s. 520.

(2) Bak. Rahat us-Sudûr, trc. A. Ateş, Ankara 1957, s. 86, str. 6, s. 101, str. 2; Farsça metin, ngr. 11. Iqbal, GM, s.87,162.

(3) Aşık Paşa-zâde, Tevârih-i Âl-i Osman, s. 2.

(4) Bak. Divân lûgat-it-Türk, III, s. 280, 281. Câmî'ut-tevarih, Moskova 1965, I, s. 1289 - 298. H. Kazvîni, Tarih-i Güzide, Tahran tabı, s. 529, 530; Osman Turan, Türk Cihân hâkimiyeti mefkûresi tarihi, I, s. 81 (not 21); Gerdîzi, Zeyn ul-ahbâr, ngr. A. Habibi, Tahran 1347, s. 273.

(5) Farhang-i Nâsiri, Steingass ve başka lûgat kitaplarında unvanın gâf-i fârisi ile yazıldığı görüldüğü gibi J. M. Unvala da bu hususî yazılışa dikkati çekmiştir (The Translation of an extract from Mefâtiḥ al-'ulum of Al-Khraezmi), Bombay, s. 21.

(6) Câmî'ut-tevarih, ngr. Ateş, s. 83, 138, 144, 159, 160; İbn al-Esir, XI, s. 106.

(7) A. Ateş, Yabgulular meselesi, s. 520-521.

(8) Sibt'in çeşitli imlâlara göre bu ismi yazışına dair bazı misalleri kronolojik sıra ile verelim:

«Sultan (Alp Arslan) ın hemşiresinin kocası olan Er-basgan (El-basan)... Sultandan korkarak Yavgıyye'den bir cemaat ile Rûm beldelerine gitti» (ma'a cema'atun min el-Navgiyye).. Aynı sahifede: Er-basgan'ı takip eden Afşin (Bizans) İmparatorundan onun teslimini ister; iki hânedan arasında dostluktan bahseder ve «bu Yavgıyye'ler Sultanın düşmanı olup sizin beldelerinizi de yağma ve tahrip etiler: (ha ulâ el-Lavgyye a'dâ el-Sultan ve kad nehebû bilâduke ve ahrebûhâ), (Mir'at-uz-zamân, Topkapı III, XII (2907) s. 244 a).

«Bu yıl Alp Arslan'dan kaçan Yavgıyye Suriye'yi istilâ etti... Navgiyye Türkmenleri Remle'den Şam'a dönüp muhasara etiler» (Mir'at, XIII, s. 1 b, 15 a).

«Türk Atsız Suriye'de bulunan bütün Türklerin ve Yavgıyye'nin reisi idi» (Mutekaddimen 'alâ cemi 'el-7trâk ve'l-Yavgıyye bi's-Şâm) (Topkapı XIII (2921) 467 yılı). «Navgiyye'nin reisi olan Atsız'ın 465 Şa'bân (1073 Nisan) tarihli mektubu Kuds'ün fethini bildiriyordu. O orada hutbeyi Mısırlılar' (Şiiler) yerine Abbâsiler adına okuttu (2907, XIII, s. 15 b).

«Er-basgan'ın zevcesi ve sultan Melikşâh'ın halası olan Gevher hatun Azerbaycan'a ve (kesif bir şekilde) Rûm'a (Anadolu'ya) giden (Yavgıyye veya Yavgıyye veya Navgiyye'ye varmak üzere ordudan ayrıldı (ve kânet (Gevher hatun) kad insarafat min el-'asker... kaasidet Azerbaycan ve'l-Yavgıyye el-mütereddidin ilâ bilâd el-Rûm) (No. 2931 XIII, 467 Yılı).

«Kutalmış oğlu Süleyman, Sultan (Melikşâh)ın amcası oğlu olup Suriye'ye inen Navgiyye Türkmenlerinden ve Rûm (Anadolu) hükümdarlarının ceddî olduğu söylenir.» (Süleyman bin Kutalmış huve ibn'ammihi el-Sultan ve hile huve min el-Türkmeniyeye el-Navgiyye ellezine nezeli el-Şâm ve hile huve cedd mulûk el-Rûm). (Mir'at, 1907, XIII, s. 83 b-84 a).

«Kılıç Arslan Nazgiyye askerleri ile Rûm'a gidip Malatya, Kayseri, Aksaray, Konya, Sivas ve bütün Rûm beldelerini fethetti (Mir'at, 2907, XIII, s. 144 a). Sadece Sibt'in bu kayıtları ismin birkaç türlü yazıldığını, yazar ve müstensikler tereddüt içinde olup bazan da nokta koymadığını gösterir. Sibt'in Selçuklulara ait kısımlarını neşreder. Ali Sevim de (Mir'at'uz-zamân fi Tarihi'l-Âyan, Ankara 1968) hep Nâvegiyye şeklini alırken hiç olmazsa bu kadar mühim olan bir isme aid nüsha farkları üzerinde çok dikkatli davranması gerekirdi. Hattâ bu husustaki münakaşalar üzerinde fikir beyanında bulunacak bir durumda değilse bile sadece bu meseleye aid neşriyatı bir hülâsa veyahut bir kayıtle belirtmesi tabii idi. Bununla beraber bu devirle meşgul olan bir araştırmacının doğru ile yanlış, bu Türk boylarının Türkçe olmayan garip bir isimle adlandırılmayacağını düşünmesi kendisine öğretilen ilmî metodların icabı idi. Bu münasebetle bazı gençlerimizin bibliyografik notlar koyarken ilme ilâve (Contribution) mahiyetindeki ciddi araştırma ve buluşlar ile basit toplama (compilation)ları da aynı sırada kaydetmeleri, kendilerinin ilmin bugünkü seviyesinde bulunamadıklarına delâlet edeceğ için, buraya bir işaret daha koymayı da faydalı buluyor ve bundan sonra daha dikkatli olmalarını tavsiye ederiz.

(9) A. Ateş, Yabgulular, s. 524-525.

(10) Keza, s. 522, 523.

(11) Keza, s. 519.

(12) Bak. Oğuz-nâme, Faksimile ve Almanca tercümesi, ngr. K. Jahn, s. 49, 50. Türkçe'de Yavgu nasıl yavı, yavı olmuş ise herhalde Farsça'da da Yavgu' öylece Yâvegi, yâve olmalıdır denebilir.

(13) Bu eski araştırmalarımız için bak. «İlig ünvanı» (TM, VII). «Terken unvanı» (Türk Hukuk tarihi dergisi, I (1944); «Çingiz adı hakkında» (Belleten, Sayı XIX), «Eski Türklerde okun hukuki bir sembol olarak kullanılması» (Belleten, XXXV) ve Kutalmış için de Aksaray, Musâmeret ul-ahbâr, s. 12.

Eğitim

Orta Öğretimde Din Dersleri

Sefer DÖNMEZ

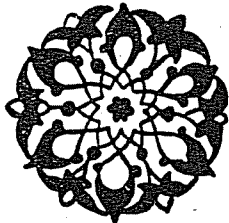

LİSE ve dengi okullara 1967-1968 öğretim yılında ihtiyarî olarak konan Din Bilgisi dersleri program içine alınmadığından okuyan ve okutanları daima tedirgin etmektedir. Bu dersler 1525 sayılı Tebliğler Dergisinde program içine alınması tavsiye edilmişse de, bu tavsiye okul idarecilerini kesinlikle bağlamadığından yine program haricine konmakta devam ediyor. Hatta giren öğrenciler de 7-8 veya 9. uncu saat ders yapmak gibi çok büyük bir yorgunluğa giriyorlar. Bu sebeple öğrenci dersten çıkmak için müracaat ediyor.

Program haricinde olduğu zaman ikinci bir problem daha çıkıyor: Kadrolu Din Dersi öğretmeni maaş karşılığında 15 saat ders okutmak mecburiyetinde, ayrıca 30 saat'e kadar da ücretli olmak suretiyle derslerini okutacaktır. 7 ders Orta kısımda ve program dahilinde, 7 ders de Lisede son saatten sonra okutmuş olsa toplam 14 saat yapar. Büyük bir lisede 30 sınıf Din Dersi okuyacak şube olsa, lisedeki geriye kalan 23 sınıfı bu kadrolu öğretmen ne zama ve nasıl okutacaktır? İki sınıfı birleştirerek ders yapsak da, yine de okutacak zaman yoktur. O halde bu kadar girift cebir denklemini çözecek bir yetkili arıyoruz. Çözüm yolu ancak dersi program içine almakla bulunur.

Din Derslerinin öğrencinin karakterini müsbet yönde etkilediğini ve davranışlarında gözle görünür iyi netileceler bıraktığı, doğru düşünen herkes tarafından kabul edilmektedir.

Eğitimin asıl hedeflerinden birisi de öğrenciyi iyi bir vatandaş olarak topluma kazandırmak ve topluma uymasını sağlamak değil midir? Dinî ve Millî kültürü noksan olan öğrenciler ve insanlar toplumun değer hükümlerine zıt hareket ederek iyi bir vatandaş, bilgili bir insan olmadıklarını ispatlamış oluyorlar. İnsanlar arasındaki münasebetlerinde, onları

çoğu zaman kırmakta veya görgüsüz, örf ve adetlere uymayan çirkin davranışları sebebiyle mutsuzluğun kaynağı oluyorlar. Bu genel ifademi, idareci olduğum okulumdan yüzlerce özel örnek vererek ispatlayabilirim. Her okulun da durumu esasında aynıdır. Öğretmenlerimizin çoğunluğu da ahlâk bozukluğundan şikâyetçidirler. Evet dertler bunlardır fakat bu dertlerini devası ve tedavisi nasıl olacaktır?

Tedavi yollarından birisi, okullarımızda okutulmakta olan ve programları gayet kaliteli bulunan Din Derslerini program içine almak suretiyle bütün öğrencilerin takip edebileceği bir düzeye getirmektir. Sırf Din Dersi öğretmeni de bu susuzluğu gideremez. Bütün eğitimcilerin ahlâk üzerinde durması, en küçük bir falso göstermemesi gereklidir. Din Dersleri'nin okullarımızda rayına oturması için daha özel çözüm yollarını aşağıya sıralıyorum:

1 — Ortaokullarda Din Dersleri haftada iki saat olarak her üç sınıfa da konulmalıdır. Halen I. ve II.cü sınıflarda birer saat okutuluyor. III.cü sınıfta ise hiç yoktur. III.cü sınıfta serbest çalışma saati haftada 3 saat olduğuna göre, bu saatlerden ikisi çok rahat Din Bilgisi dersine verilebilir. Pratik gösteriyor ki, serbest çalışma saatleri okullarımızda gayet verimsiz olarak geçiyor.

2 — Lise ve dengi okulların üç sınıfına da haftada (Orta kısımda olduğu gibi) iki veya bir saat konulmalıdır. Dört yıllık liselerin veya meslek liselerinin 4.cü sınıfına konulmasa da istenilen bilgiyi vermiş olabiliriz.

3 — Liselere konulan bu dersler yabancı dillerden, edebiyattan veya resim ve müzikten birer saat alınmak suretiyle program içine konulabilir.

4 — Haftalık ders sayısını 32 den 36 ya çıkarmak suretiyle tam günlerde (4+3)=7 ders, yarım günlerde de 4 saat okutmak suretiyle, artan bu dört dersten ikisini Din Bilgisine, ikisini de Beden Eğitimi ve Sağlık Bilgisi dersine vermek imkânı olur.

5 — İleride uygulanacak, dört yıllık çeşitli türdeki lise programlarında bu konuyu ilgililerin mutlaka düşünüp program içinde ve iki saat olarak okunmasına karar verip uygulamalıdır. 7-8 yıllık zaman içerisindeki tatbikat bizim bu istediğimizi haklı çıkarmıştır. Ayrıca Anayasa'nın layiklik esasına da uydurulmak suretiyle Din Bilgisi dersinin «Din, Ahlâk ve Moral» dersleri olarak isimlendirilmesi, mecburî hale getirilmesini mümkün kılar. Anayasa ve yasalara uygun mecburî Din Dersi okutma imkânı bulunur.

Başka bir teklif de Din, Ahlâk ve Moral derslerinin diğer derslerle birlikte seçimli ders olarak kabul edilmesidir. Bu ders, Sant Tarihi gibi konumuzla alakası bulunan dersler olmalıdır. O zaman da probleme çözüm yolu bulunabilir.

Yukarıdan beri müdafaasını yaptığım konunun ifade ruhuna uygun olarak probleme başka çözüm yolları da bulunabilir. Bütün ilgilileri bu konuda dikkatli ve âcil olarak çalışmaya davet ederken, en yakın zamanda Din Dersi problemini, program içine alarak çözüme ulaştırılmasını temenni ederim.

Oğluma

Ömer, yavrum! Bu bir kaç söz babandan bir nasihattir.
 Vazifen, evvelâ Allah'a imandır, itâattir.
 Eğer Kur'an ve Peygamber senin rehberlerin olsa
 Mükedder olma hiç dünyâ karanlıklarla hep dolsa...
 Vücûdun çekse bin zahmet de kalbin mutmaindir ya,
 Senin dünyân apaydınlık, şu yer cennet olur gûyâ.
 İbadetten alırsan zevk akar ömrün saâdetle.
 Sevabdâr addolur sâir mübâh işler bu suretle.
 Dilin kalbinle bir olsun, hakikatten sakın şaşma.
 Edebdir en büyük ziynet, hudûdundan biran aşma.
 Bugün dünden birazcık fazla git, durmak yakışmaz hâ!
 Zarar say sen, geçen günler müsâvî olsa, denk olsa...
 Muvaffak olmak istersen uyarsın âdetullâha;
 Sabır senden, sebat senden, zafer âittir Allâh'a.
 Elin, ağzın, gözün, aklın çalışsın Hakk'a hizmette;
 Eşin-dostun, konun-komşun bulunsunlar selâmette.
 Hayâtın hassasındandır süreksiz bir faâliyyet;
 Atın şevktir, kılıcın hak, suvârî kahraman himmet...
 En evvel ye'se rastlarsın... Hücûm etmez o erkeğe.
 O pek sinsî bir illettir, durur karşında ürkekçe.
 Fakat-dikkat! Büyük düşman o mel'un; vur, yanıştırma!
 Dilin «lâ taknetû» derken çalış, bir lahza boş durma.
 Gözünden çıkmasın gâyen, elinden düşmesin dizgin;
 Yolun pek sarp, atın yorgun, gerin göldür, önün engin.
 Tefevvuk meyli ihlâsın amansız zehridir, dikkat!
 O his nefsin hevâsından; tereddütsüz kopar, çek at!
 Livehillâh çalışmazsan o istibdâd eder isgâl;
 Okun, zırhın, atın, gürzün.. hülâsâ hep gider derhâl...
 Hedefler merdiven olmuş, bu dünyâ iktiza'ından
 Merâtibden eğer atlarsa, mümkündür, düşer insan...

Düzelmez her işin birden sabırsızlık da göstersen.
 Selâmettir sonun oğlum, metin ol, yılma erkenden.
 Durur karşında dağvârî o binbir türlü ma'siyyet,
 Musîbetler.. ibâdetler.. sabır göster, tahammül et.
 Kulak versen, ne der Kur'an —İlâhî ses— bu mevzûda,
 Duyarsın: «Vasbirû..» ma'nâya dikkat et, getir yâda...
 Hatırlatmak vazifemdir; nasıl doğmuştun? Üryandın.
 Berâber olmasaydık biz, sen oğlum, pek perişandın.
 Bu bir fitrî esastır: kimse cem'iyyetten ayrılmaz.
 Beşer yalnız yaşar dersen, ne mümkün, hiç kolay olmaz...
 Düşüncen kendi kaygın olmamak lâzım esâsında.
 Şahıs ekser bekâ bulmaz mı bir nev'in bekâsında?
 Bu yüzden halka hizmet et, olursun nâsın ahyârı.
 Mükâfâtın mukadderdir; çalış, hiç ummadan kârı.
 «Yatar âlem çalışmazken benim harcam mı hep gayret?»
 Diyorsan, yanlış evlâdım... Nasıl ben eylemem hayret?
 Demez miydik: «Tevekkelnâ al-Allâh» biz, unuttun mu?
 Tevekkül sa'ye mâni'dir sanıp sırtüstü yattın mı?
 Sebebler bir anahtardır, mürâât eylemek lâzım.
 Kalırsın ellerin böğründe şaşkın sonra evlâdım.
 Nedir hâlin? Ayak altında çiğnenmek midir hakkın?
 Dikil bir bak! Perişandır asırlar var senin hakkın.
 Yetiş! Kalk, haydi! Hârunlar, çocuklar, yaşlı erkekler,
 Vatan, millet, bütün dünyâ çalışmadan hayır bekler.
 İlâhın karşındayken nefis âcizdir, âmennâ!
 Fakat, bir iş verilmişkenki aczin sahtedir, kanma.
 «O gitsin, iy' yapar.» dersen, tevâzûn abes, yersiz.
 Ne âlâ iş bu tenbellik... Çalışsın el, yiyin hep siz...
 Eğer sen Hakk'a bağlıysan zarar vermez sapıklıklar.
 Bırak, çek git; yolun sâlim, hidâyetten ışıklar var.
 Şu söylemiş, bu böyleymiş, zaman geçmiş, asır başka
 Diyenler pek çok aptaldır; sözün geçmez, hiç uğraşma.
 Senin Rabbin nasıl emretse aynen yap, kusûr etme.
 Bir O'ndan kork, O'dur Mevlân. Çalış, aslâ fütür etme.
 Vazifen Hakkı tebliğdir, yaparsan kalmıyor borcun.
 Hidâyet Rabbinin hükmündedir elbet, değil harcin.
 Görürsen münkerattan nehyedersin iktidârınca.
 Vasattan sapma her hâlinde, kal dâim kararınca.
 «Rahat zahmette» denmiştir. Bu söz saklar büyük hikmet.
 Araştırsan alırsın ders, bulursun belki bin ibret.
 Atâletten doğar binbir sefâletler, rezâletler;
 Bu yüzden işlenir alçakça her gün çok cinâyetler.
 Yağar artık felâketler: yakar, sarsar, boğar, çiğner;
 Nihâyet târ ü mâr eyler, rezil eyler, zelil eyler.
 Buyurmuş: «Leyse lil insâni illâ mâ seâ» Allâh.
 Bu böyleyken nasıl tenbelce yangelsin ibâdullâh?
 Hayat dersânesinden aldığım dersin hülâsâsı,
 Usandıysan, bu son sözdür: kazan, kaybetme ihlâsı...
 Ve azmettin mi sen bir kerre, dönmek yok yolundan hiç.
 Meded istersen Allah'dan.. ne beklersin kulundan: hiç.

Biyografi

Türk Kelâmcularından İmam Matüridî

Mehmed AYDIN

BU Mansur Muhammed b. Mahmut al-Hanefi, Alam al-Huda, al-Mütekellim, al-Mutüridi, al-Samerkandi Kelâmda, Aş'arininki ile birlikte sünnî müslümanlığı meydana getiren Matüridi kolunun reisidir (1). al-Matüridi'nin hayatı hakkında hemen hemen hiçbir şey bilinmemektedir. Ancak, Semarkant'ın, Matüridi namındaki mahallesinde dünyaya geldiğini ve buraya nisbetle kendisine, Matüridi denildiğini bazı tabakat kitaplarından öğrenmiş bulunuyoruz. Böylece Matüridin'in Türk olduğu da anlaşılmaktadır (2). Doğum tarihi kat'i olarak bilinmemekle beraber, H. 333'de M. 944'de Semarkant'ta vefat ettiği bildirilmektedir. Böyle olunca da, kendisinden biraz önce vefat etmiş olan Aş'arinin (33) muasırı olmaktadır.

İmamı ebu Hanife'nin mezhebinde bulunanların itikat düsturlarını Mu'tezileye karşı müdafaada muvaffak olmuş olan al-Matüridi, lisanının talakat ve kaleminin kuvveti ile mu'tezile vesair muhasımlar karşısında tek başına darbelerine karşı müdafaaya muktedir olamayan Mu'tezile kendisini tezyif maksadı ile, temsil ettikleri itikatları kabul etmiş olanlara alaylı bir lisanla «şu matürüdiler» derlerdi. Mutezile'nin Abu Mansuru tezyif maksadı ile söyledikleri bu söz, bugüne kadar Hanefilerden olan «sünnet ve cemaat» mezheb salıklarına umumî bir isim olmuştur. (3)

Maturidi, müslümanlar arasındaki mevkiinin büyüklüğüne, islâm akidesinde bırakmış olduğu ve bugüne kadar kuvvetini kaybetmemiş olan tesirlerine islâmın orijinal tefekkür örneklerinden birini temsil edip günümüze kadar intikal etmiş eserlerine rağmen; islâm âleminin orta bölgelerine hakim kelim mektebinin, muasır meslektaşısı Abu'l-Hasan al-Aş'ari kadar; kendinden sonrakiler arasında geniş bir etüde nail olamamıştır.

Büyük imam Maturidin'in bibliyografya kitaplarında, ha-

yatlarından bahseden şahıslar arasındaki nasibi «Fırak» kitaplarında mezhep kurucuları arasındaki nasibinden daha büyük olmamıştır. (4)

İşte böylece, Maturidin'in şahsiyet ve hüviyetine dair yapılan araştırmaların hepsi müellifin açık bir potresini vermeğe yetmeyen «Fırak» ve «Tabakat» kitaplarının hududunu aşmamaktadır. Bundan dolayı, Maturidî hakkındaki bu çalışmamızda daha çok onun ahl-al-Sünne va'l-Cemaa olarak mektepleştirdiği sünni sisteminden ana hatlarıyla bahsedeceğiz. (5)

İmam Maturidi'nin itikat sistemini başta kendi eserlerinden ve sonra da, bu eserlerden derlenerek bir araya getirilmiş kitaplardan kolayca anlamak mümkündür. Bu görüşlerin izahına geçmeden önce İmam Maturidin'in eserlerinin bir listesini şöylece verebiliriz:

- 1 — Kitap al-Tevhid
- 2 — Kitap al-Makalat
- 3 — Kitap radd avail al-adille li'lKa'bi
- 4 — Kitap bayan vahm al-Mu'tezile
- 5 — Kitap te'vilâ al-Kuran
- 6 — Fıkhi ekber şerhi
- 7 — Radd kitap al-Ka'bi fi vaid al-fussak (6)

İmam Maturidin'in itikat sistemi bilhassa, Umar b. Muhammed en-Nesefi'nin, müteaddit şerhleri, tercemeleri bulunan al-Akaid'n-Nesefiye'sinde cem' olunmuştur. Okuyuculara, İmam Maturidi'nin, görüşlerinin esasını vermek üzere bu eseri anahatlarıyla vermeyi uygun buldum. (7)

1 — Hakk ehli, sofestaiyye zümresinin aksine olarak «Eşyanın Hak kayığı» sabittir, değişmez dedi.

2 — Halk için ilim vasıtaları üçtür: a) Havass-ı Selime b) Haberi Sadık c) Akl.

3 — Bütün bölüntüleriyle âlem sonradan değildir. O halde alem a'yan ve arazdır. Ayan: Zatiyla kaim olan şeydir.

4 — Âlemi yapan o vahid, kadim, hayy, kadir, alim, semi; basir, şâî ve mûrid olan Allah, ne arazdır, ne cisimdir, ne cevherdir, ne musavverdir, ne mahdüttür, ne ma'duttur, ne bölünendir, ne bölümlenendir, ne cisim ile cevherden tereküp edendir, ne tüketiye uğrayandır, mahiyetle vasf olunmaz. Ne mekanda yerleşir, ne üzerine zaman aşar, bir şey ona benzemez; ilminden ve kudretinden dışarıda bir şey kalmaz.

5 — Zatiyle kaim ezeli sıfatları vardır ki ne özdür ne özgedir. Bu sıfatlar ilim, hayat, kudret, semi' basar, irade, meşiet, fiildir. Yaratmadır, rızık vermedir, kelamdır, o, kelamla mütekellimdir. Hakkın ezeli sıfatı olan kelam, harf ve ses cinsinden değildir. Allah, o sıfatla mütekellimdir. Emredici, nehyedici, haber vericidir.

6 — Kur'an Allah kelimidir, mahlûk değildir. O, mushaflarımızda yazılı, kalplerimizde saklıdır. Dillerimizle okunmuş, içlerine hulul etmesizin kulaklarımızla dinlenmiştir.

7 — Tekvin, Allahın ezeli sıfatıdır. Allahın alemi ve var olma vaktinde bölüntüleriyle her birini var etmesidir.

8 — Allahı görmek aklen caiz naklen vaciptir. Müminlerin öte dünyada Allahı görmeleri gerektiğine dair semi' delil vardır. Allah mekanda olmaksızın, karşıdan yönelmeksizin, ışıntı ulaşmaksızın, onunla gören arasında bir mesafe husule gelmeksizin, görülür.

9 — Allah, kullarının küfr ve iman, itaat ve iman cümlesinden olan fiillerinin yaratıcısıdır. O fiiller, Allahın iradesiyle, meşiyetiyle, hükmü ile, kazası ile ve takdiri ile. Kulların (yapmaları halinde) sevap ala-

cakları, azap görecekları bir takım ihtiyarî fiilleri vardır. İyi olanları Allahın rızasıyledir; çirkin olanları ise rızasıyle değildir.

10 — Kula kaldıramıyacağı şey teklif olunmaz.

11 — Öldürülen kimse kendi eceliyle ölüdür. Ölü iken kaim olan ölüm, Allahın yarattığı şeydir. Ecel tekdir.

12 — Başka çare olmadığı takdirde haramdan açlık geçinceye kadar yemek helaldir.

13 — İster helal olsun, ister haram olsun, herkes kendi rızkını elde eder. İnsanın başkasının rızkını yemesi tasavvur olunamaz.

14 — Öldükten sonra dirilme haktır. Amellerin tartılması hakdır. Sevap ve günahın yazılması hakdır. Sual hakdır, Havz hakdır, Sırat hakdır, Cennet hakdır, cehennem hakdır.

15 — Cennet ve cehennem mevcuttur. Bakidirler, yok olmazlar, içindekiler de yok olmazlar.

16 — Büyük günah mümini imandan çıkarıp küfre sokmaz. Allah kendine şirk koşanı afv etmez. İstedığının şirkten başka günahını yarğılar.

17 — Haramı helâl saymak, küfürdür. Böyle bir durum yoksa küçük günahlar afv olabilir.

18 — Resüllerin, Allahın hayırlı kullarının, büyük günah içleyenler hakkında şefaet etmeleri sabittir.

19 — Müminlerden büyük günah işleyenler, ebediyen cehennemde kalmazlar.

20 — İman: Allahtan geleni tasdik ve onu ikrardan ibarettir.

21 — Allah şüphesiz insandan insana elçiler yolladı. Din ve dünya işlerinden muhtaç olduklarını insanlara açıkladı. Kendilerini adetleri bozucu mucizelerle te'yid etti. Rasullerin evveli Hz. Adem, sonuncusu da Hz. Muhammeddir (S.A.V.). Her ikisine de selâm olsun.

22 — Melekler, Allahın emri ile iş görücü kullardır. Ne erkek ne dişi diye bir şeyle sıfatlanamazlar.

23 — Allahın peygamberlerine indirdiği, içlerinde kendi emrini, nehinini, azabını ve müjdesini belirttiği kitaplar vardır.

24 — Hz. Peygamberin miracı hakdır.

25 — Evliyanın kerametleri haktır. Az müddetle uzak mesafenin alınması; ihtiyaç halinde yiyecek, içecek, giyecek şeylerin belirmesi, su üzerinde ve havada yürünmesi, taşın, ağacın, söz söylemesi, yahut daha başka şeylerin vuku bulması, cümlesinden kerametler, tabiat üstü hadiseleridir. Bunların hepsi hakdır.

26 — Her taat ve fucur ehlinin ardında namaz kılınır. Her taat ve fucur ehlinin cenaze namazını kılarız.

Salat ve selâm, efendimiz Hz. Muhammed (S.A.V.) e, ve yakınlarına, dostlarına olsun...

(1) İslâm Ansiklopedisi cild, 7/404.

(2) Dâr'ul-Funun İlahiyat Fakültesi, M. Şerafeddin, sayı, 23/I İst. 1932.

(3) Aynı Mecmua.

(4) İlahiyat Fakültesi Dergisi, M. b. Tavit at-Tancı I. II./I Ank. 1955.

(5) İslâm Ansiklopedisi, cild. 7/405 ve Kitabu'l Cevahir'l-Mudiyeye Fi Tabakati'l-Hanefiyye, Muhi al-din abd al Kadir b. Ebil Vefa Muhammed b. al-Karşi al-Misri, Konya Yusuf Ağa Kitaplığı (Yazmalar Kısmı) No: 5286, sh. 118 b, 119 a.

(6) Dâr'ul-Funun İlahiyat Fak. Mec. Sayı: 23/I.

(7) İlahiyat Fakültesi Mec. Lamiyye-i Kelamiyye, Kemal Edip Kürkçüoğlu, I-II (1954) Sh: 13, Ayrıca, Şerhi Akaid, Muhammed Nurul Arab, manzume-i Efkâr Mat. İst. 1888.

Halil Cân'ın Ardından

23 Mayıs 1973/20 Rebi'-ul-Âhir 1393 Çarşamba günü zevâlî sâ'at 17'de Rabbimizin «İrci'î! = Dön!» emrine dervişâne baş-kesen Ney-zenler Ney-zeni büyük san'at-kâr Halil Cân'ımızı da 25 Mayıs 1973/22 Rebi'-ul-Âhir 1393 Cümü'a günü İkinci nemâzından sonra doğup büyüdüğü Üsküdar'ın Çiçekçi Câmî'inden İlahî Çiçekler diyârına, Hakk'ın Dâr-ül-Karârına yolladık. Nasibi rahmet olsun, makamı Cennet olsun!

Resûl-i Kibriyâ Efendimiz: «Mü'minler ölmezler; olsa olsa bir evden bir eve göç ederler.» buyurmuştur. Orası bir ev ki ebedî bir ev ki her yanı Nûr-i Muhammedî...

Bizden ayrılan, hepimizi yetim bırakan Üstâdimız, uzun zemândan beri esîr-i firâş idi; lâkin kendisi, kalbindeki sağlam imânla, fâniliği anlıyan irfânla, dervişâne itmi'nânla âzâde-i telâş idi.

Hazret'i, şahsen otuz şu kadar yıldır tanırdım; sevimli sîmâsını Ulu Mevlânâ'nın müşahhas timsâli sanırdım.

«Allâh'ın Gerçek Dostu» demek olan Halil isminin tâm müsemması bir insandı. Kemâl mertebesinde ehl-i irfândı. Mevlevî Ahmed Celâlüddîn ve Ahmed Remzî Efendilerden, Hattât ve Ney-zen Emîn Dede'den, Ahmed Avnî Bey'den feyz almış, onlardan bizlere yâdigâr kalmış bir mübârek cândı; son aylarda çektikleri «el-Belâ' li'-velâ» sırrından gelen bir mânevî imtihândı.

Cennet-mekân Halil Cân, Allâh dostlarının samimî dostu, Resûlüllâh düşmanlarının müsâmeha tanımaz düşmanı idi.

Aynı zemânda millî olan dînî mûsikîmi-

zin hakikî üstâdı idi. Hâfızası, behâ biçilmez cevherlerle dolu bir hazîne, sînesi hakayık ve dekayika ma'ke olan sırlı bir âyine idi.

Ehl-i Beyt'e cândan âşık bir merd-i sâdıktı.

Yıllarca çalışarak, araştırarak, Hampar-som notalarını bile gözerek, bütün Mevlevî Âyinlerini tesbît etmişti. Nice nice değerli ney-zenler yetiştirmişti.

Şeb-i Arûs İhtifâllerinin bir incisi, ney-zenler câmi'asının saf birincisi idi. Batı'nın müzik otoriteleri onu bizden fazla takdîr ederler, müşkillerini çözmek için huzûruna uçarak gelirlerdi.

Ordumuzda Yarbaylık rütbesine yükselmiş, varlığıyla pâyesini kat kat yükseltmiş olan Eczâcı Halil Cân Bey'in sohbetleri, ilâca çevirdiği regeteler kadar devâ-kâr, kendisi Klâsik Mûsikîmizde İtriler, Kutb-i Nâyiler naziri bir nevâ-kâr idi.

İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde 11 yıllık Öğretim Üyeliği sırasında yüzlerce gence reh-ber olmuştu.

Üstâd Halil Cân, o büyük insân, bir güneşti, battı; bir değerdi, bitti. Halil Cân, bir umuttu, söndü. Halil Cân, ezelden yöneldiği Allah'ına döndü.

Onun ziyâ'ı karşısında, kim kimi tesellî edecek?

Allâhım, mübârek kabri, nûrunla dol-sun! Aziz rûhu, senin inâyetine, sevgili Resûlünün sıyânetine, başta Cenâb-ı Mevlânâ olmak üzere cümle velîlerinin himmetine mazher olsun!

Târîh

Bir zât-i melek-sifât vardı;
Ender getirir vücûda hilkat,
Saymışdı İkinci Kutb-i Nâyî,
Yûsuf Paşa'nın eşiydi Ney'de;
Olmuşdu Cenâb-ı Pir-i Rûmî
Münkirleri yerme hârisinde,
Allâh'a kavuşdu, gûş edince
Bâlâlara kıldı rûhu pervâz,
Kalmışsa eğer Hudâ'ya borcu,
Cennet'de nasîb eder, emînim,

Pür-nûr idi peyker-i cemîli.
Bir böyle kerem-ver-i nebîli.
Mutribler o merd-i bi-mesîli.
Yâ İzzet Efendi'nin vekîli.
Şeh-râh-i edebde tek delîli.
Bilmezdi lisân kâl-ü-kîli
Fermân-i mukadder-i Celîli.
Terk eyledi âlem-i zelîli.
Mahbûb-i İlâh olur kefilî.
Mevlâ ona âb-i Selsebilî.

Târîhine Sûz-i Dil desinler:

«Ney susdu da gitdi Cân Halî'î»

h. 1393

Târîh

Bir yâr-i vefâ-şîâr vardı,
Suhbetleri cânâ cân katardı,
Tavrında iyânda, bezm-i dilde
Âşıkda gönülden Ehl-i Beyt'e,
Olmuşdu penâhu Pîr-i Rûmî;
Kalbinde kalır mı havf-i dünyâ?
Bir ders-i hakikat almak üzere
Beklerdi salâti hâşî'âne
İmânla doluydu câm-i râhu;
Pîrân-i izâmı anlatırdı,
Gûş eyledi emr-i «İrcî'i» yi,
Kâsın onu kâm-yâb ü dil-şâd,
Hak aşkına, Hâce-i Risâlet

Tezkârı şeref verir lîsâna.
Benzerdi huzûru gül-sitâna.
Dem tutduğu bir ney-i nihâna.
Bağlıydı o kutlu Hânedâna.
Bakmazdı mehâlik-i zemâna.
Dervîş olanın derd-i emâna.
Gelmişdi cihân-i imtihâna.
Her lahza kulak verip Ezâna.
Yer yokdu içinde tek gümâna.
İrfâna hevesli her civâna.
Baş-kesdi İlâh-i Müste'âna.
Allâh kabûl edip Cihâna.
Katsın onu saff-i Hâcegâna.

Târîhi ezelden oldu mestûr
«Rahmet de ebed Halîl-i Câna»
h. 1393

Vermesin, ey dil bir ümmîd-i bekâ dünyâ sana!
Menzil-i ukbâdır ancak bi-fenâ me'vâ sana.
Diz çöküb peygûle-i irfâna ders-i ibret al!
İmtihân meydânıdır «Dünyâ ve mâ-fihâ» sana.
Yoksa im'ânın mukadder hurfe-i gayyâ, eğer
Varsa imânın mukarrer gurfe-i bâlâ sana.
Ey gönül, kan ağla, zirâ oldu gözlerden cüdâ,
Hak nasîb etmişdi bir hem-râz-i müstesnâ sana.
Vardı dün, bir zât-i âli-menkabet, hayfâ bu gün,
Kaldı ondan katlanılmaz hasret-i uzmâ sana.
Ey Halîl, ey Cân-ı cân, Cânân'a vuslet sağladın;
Bî-gümân Cennet-mekân ervâh der: «Tübâ!» sana.
Yâ Resûlullâh göstermiş Tarîk-i Vahdet'i;
Pîr-i Rûmî eylemiş Ta'lim-i Esmâ, yâ sana.
Gitmemen mümkün mi, durman bir nefes kâbil midir?
Saldı dâvet-nâme gökden Hâlik-ı Yektâ sana.
Sen ki bir sâdik müvâhhid, mü'mîn-i mümtâzın,
Gelmesin, endîşe-i nâr-i Câhîm aslâ sana.
Râyegân kılmaşdı Mevlâ, ey muhibb-i zî-kemâl,
Pür-vefâ bir davranış, pür-nûr bir sîmâ sana.
Sen bu devrin Kutb-i Nâyî'siydin, etmişdir nazar
Hû deyip Seyyid Halîl âheng için gûyâ sana.
Âlem-i san'at susuz bir çöl misâliyen, Hudâ
Fitreten etmişdi ihsân, fîshât-i deryâ sana.
Milletin derdiydi derdin, âh derdin, âh! âh!
İtilâ-yi memleket olmuşdu tek dâvâ sana.
Pîr'e târîhimle arz etsin İlâhiyyûn, desin:
«İşte nâ-geh Cân müridin geldi Mevlânâ sana!»
h. 1393
«Bende-i bendegân-i Mevlâna»
Urfah Kürkçüoğlu Kemâl Edîb

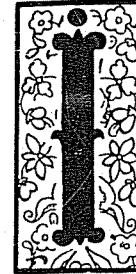
İktisat

Faiz-Banka ve Islâm

— VIII —

İslâm Dini, Faizi Niçin Haram Kılmıştır?

Mustafa COŞKUN

İSLÂM Dini'nin her buyruğunda ve yasağında bir hikmet vardır. Namaz, oruç, hac gibi ibadetlerinde, iyilik ve yardım, güzel söz ve nasihat, cömertlik ve infak, iffet ve namlu olmak gibi ahlâkî kurallarında bu hikmeti sezmeğe mümkündür. İçki ve kumar, domuz eti ve leş yeme, iffete ve mülkiyete tecavüzün men'i gibi yasaklarında da bir gaye gözetilmiştir. Bu gayeyi sezmeğe ve bulmağa o yasağın hikmetidir ki, bunsuz hiçbir emir ve yasak yoktur.

Namazda hikmet, Allah'a yöneliş ve ilâhî potada insan benliğinin eritilişidir. İnsan hayatının disiplin altına alınışı, namaz ve abdestin ikinci bir hikmetidir. Zekât, malî bir ibadet oluşu yanında, insanın yardım şurunu kuvvetlendirmesi ve müslüman toplumun refahını artırması gibi hikmetlerle süs-lüdür.

Domuz eti yemenin ve içkinin men'inde sıhhatli kalmak; iffet ve mülkiyete tecavüz ile kumardan mende, insanlığın huzur ve refahı gibi hikmetler vardır. Bu hikmetler, bazı yasaklarda açıkça belirtilmiştir. Meselâ: içki ve kumar yasaklanırken «Menfaatinin zararından az olması» (Bakara: 219), sebep gösterilerek yasağın hikmeti, açıkça beyan edilmiştir. Böylece İslâm'ın haram hükmü, gerekçesiyle ilân edilmiş oluyor. Fakat: konumuz olan faiz, haram kılınırken niçin hasılık borçlunun kazanıp kazanmayacağı beli

delğidir. Dinimiz, ihtimaller üzerine ahkâm koymaz. Bunun için eşitlik ilkesine aykırı olarak alacaklının faiz almasını meşru' görmez. Acaba hikmet bu mudur?

2 — Borçlunun aldığı paradan sağladığı faydaya karşılık, alacaklının parasını geri almaya kadar, hiç bir fayda temin edememesi midir?

3 — Alış-verişte değişim hakiki olduğu halde, faizde hayalî oluşunda mıdır?

4 — Yoksa, insanlardaki yardım hissini öldürdüğü için mi, faiz haram kılınmıştır? ram kıldığını ifade eden bir sebep gösterilmemiştir. İnsanın bu yasağa, —kendi düşüncesine göre— bir hikmet bulması mümkündür. Zamanımız hayat şartları içersinde bu hükmü, akıl kıtasına vurmakta ve bu kıtas ile bir hikmet bulmakta fayda yok değildir.

Muhtemel hikmetleri sıralamadan önce, şunu peşinen teslim etmeliyiz ki, «İslâm, faizi şu hikmete mebnî yasak etmiştir» derken ilâhî hikmeti bulmakta isabet etmiş olmaya biliriz de.

FAİZİN HARAM EDİLİŞİNDEKİ HİKMET ACAMA NEDİR?

1 — Borçlunun yani faizle borç alanın menfaatinin hayalî oluşu mudur? İslâm Dini, eşitlik üzerine kurulmuştur. Alacaklının faiz olmak suretiyle garantilediği kârına karşı

5 — Alacaklıyı, ticaretten veya diğer faideli işlerden men etmesi midir?

6 — Yoksa bu hikmetğ faizin zenginlerin

fakirler üzerine sulta kurmasına fırsat vermesinde midir?

Saydığımız bu maddelerin hiç birisi, başlı başına, «faizin yasak edilmesine bir hikmet» değildir. Yukardaki bu maddeleri, ilerde ayrı ayrı ele alacağız. Onun için bu konularda tafsilâta girmeden, yukarda sayılan muhtemel hikmetleri içersinde toplayan bir «HİKMET» bulmalıyız.

Hemen şunu söylemeliyim ki, yasaklanan bir şey tamamen «zarar» demek değildir. Yasaklanan şeylerde bazı faydalar da olabilir. İçki böyle değil midir? Ayet-i kerimenin beyanında göre, «zararı faydasından çok olduğu için» içki haram kılınmıştır. İslâm memleketlerinde içki imal edip gayr-i müslimlere satmak suretiyle ondan bir gelir temin etmek mümkün; fakat bu faydasının yanında zararı daha fazladır. Bunun için içkinin yapılması, içilmesi ve satılması yasaklanmıştır.

Konumuza dönecek olursak, «acaba yasak edilen faiz muamelesinde hiç fayda yok mudur?»

İstihlâk (ihtiyaçlar için harcanan) veya istihsal (gelir getirmek) için faizli alınan paranın az-çok faydası vardır. İstihlâk için alınan faizli borç ile, bir ihtiyacımızı gideriyoruz ve böylece ondan bir fayda görüyoruz. İstihsal için aldığımız faizli borcu, maharetle kullanırsak ondan borcumuzun faizini ve ticarî faaliyetimizi karşılayacak bir fayda temin edebiliriz. Evet; borç alırken bu paradan kâr elde edemeyeceğimiz şüpheliydi. Fakat piyasa dalgalanmaları yanında —bazan da— zarar kendi veceriksizliğimiz sebep olmaktadır.

Realist bir görüşle bakacak olursak bugün, bankaların ortaklarına kâr, mudîlerine faiz ve yükünü milyonları bulan ikramiyeler dağıtması, faiz alıp-veren bu müesseselerin fayda temin ettiğini göstermektedir. Şu halde İslâm Dini'nin faizi haram kılışındaki hikmet: (Faizin bazı faydaları yanında zararının fazla oluşudur.)

İktisadî konuların mütehassısı Sayın N. Zeki Aral'ın bu husustaki makalesini —bazı çıkartmalarla— buraya almakta fayda görüyorum.

«Faizli veya faizsiz muayyen bir miktar parayı veya sermayeyi veya malı, istihsalde kullanılmak üzere birine ikraz ettiğimiz za-

man borçlu, mu'taden o sermayeyi muvaffakiyetle işlettiği takdirde hasıladan kendi mesarifini veya paranın kira bedelini (faizini) ayırdıktan başka kendine de bir kâr (bir fayda bir menfaat) çıkarabilmektedir. Hatta istihlâkte dahi müstakriz aldığı para (mal veya sermaye) ile muhtaç olduğu şeyleri tedarik ederek ihtiyacını gidermek faydası içinde o menfaati, o «ıvazı» da sağlamaktadır.

Günün misallerinden olmak üzere gerek başka memleketlerde geyrek kendi memleketimizde bankalara faiz mukabili va'deli, va'desiz tevdi edilen paraları veya bankalarca çıkarılan tahviller mukabili tedarik edilip kullanılır paraları ve mümasillerini düşününüz. Bankalar ikraz ettikleri (borç aldıkları) bütün bu sermayeleri kullanmakla kendilerine bir menfaat bir fayda, bir ıvaz sağlamakta olduklarını mudîlerine veya mukrizlerine ödedikleri, ödeyebildikleri faizlerle de pek alâ isbat etmektedirler.

Şu halde Kur'an ne için veya ne hikmete mebnî faizi haram kılmıştır?

Faiz veya riba hakikaten faide veya menfaat temin eder istidatta bulunan sermayenin tabii bir kira bedeli olmakla beraber mahzuru faidesine galip görüldüğü için İslâm'da men edilmiştir, diyeceğiz...

Bir vakıadır ki, faiz müessesesi camialar içinde ve medeniyetin ilerlemesiyle camialar arasında borçlanmaları teşvik edip kamçılarken adeta hudutsuz şekilde genişletiyor. Yalnız istihlâk için değil, hatta istihsal için akdedilen istikrazlarda dahi o genişlemeler yüzünden borçları ödenemez hale getiriyor. Öyle ki, binnetice cemiyette iktisadî, arkasından ictimâî itsikrarın ve huzurun ihtilâllerine kapılar açılıyor.

Beşeriyetin bugünkü tekâmül merhalesinde dahi dikkat edersek görürüz ki, cemiyetin iktisadî bünyesinde kendinden vaz geçilmez bir unsur olan «para» müessesesinin ayakta kalıp istikrarına, istikrarını muhafaza etmek suretiyle mevcudiyetinin devamına bir türlü imkân bırakmayan başlıca amillerden biri ve belki de en mühimi borçlanmalardaki bu genişlemedir ve genişlemenin en birinci sâiki muhakkakki faizdir. Devrimizin tabirini kullanarak hadiseyi zah etmek stersek denilmek lâzım gelir ki, camialar içinde ve camialar arasında müsterek mik-

yas olarak elde tutulmak istenen (Para)yı veya paraları kıymet zayıatlarına doğrudan doğruya devalüasyon'lara sürükleyerek kırıp geçiren: külliyete yakın hallerde hep kredi enflasyonlarıdır.

1931 Temmuz'unda Rayımark'ı, 1931 Eylül'ünde Sterlin'i, 1933-34 de doları... esasında hep aynı kredi enflasyonu devirip yıkmıştır. Son devirlerde bizzat kendimizin 1946 devalüasyon'u kezalik 1958-60 devalüasyon'u, altından kalkma imkânı bulunmayan kredi enflasyonlarının mukadder netileceleri olarak doğmuşlardır. Günün birinde devalüasyon adıyla resmiyet iktisap etsinler etmesinler, paralarda kıymet zayıatlarının yalnız borçlular ve alacaklılar vaziyetlerine tesir etmekle cemiyet halkına huzursuzluk ıras etmekte olduklarını hatırlatmak zait düşse gerektir...

...Enflasyon adındaki geniş borçlanmalar kapılarını açık tutan da faizdir. Faizi ortadan kaldırmamız: iktisadî simasıyla karz veya müdayene (borçlanma) müessesesini de artık ortada bulamazsınız. Zira eldeki sermayeden başkası eliyle faydalanma kapısını kapamak suretiyle müesseseden iktisadî hüviyetini tamamen ref'etmiş, onun üzerinde olsa olsa nihayet bir ictimâî kisve bırakmış olursunuz. İslâm faizi haram kılıp onu ortadan kaldırarak faizden beklenen faidenin, menfeatin, «ribh»in «şirket» müessesesinden, müdarebe şirketi müessesesinden beklenmesi yolunu açık tutmuş, karz veya müdayene müessesesini (Bakara: 282) büsbütün ilga etmiyerek bunu da nihayet ictimâî adaletin veyahut ictimâî teavünün vasıtalarından biri olmak üzere «Karz-ı Hasen» müessesesi, bir nevi sadaka müessesesi mahiyetinde ibra' eylemiş bulunmaktadır.

«Allah ribayı maheder de sadakaları nemalandırır» (Bakara: 276) âyeti zımmında bu manayı, bu maksadı sezmemek ve bu âyeti ribada hürmetin hikmetine bir işaret kabul etmemek gayr-i mümkündür, diyebiliriz.

Hülâsa bizce Kur'an, sermayenin kullanılmasında müstakriz veya borçlu için bir fayda bir menfaat, bir ıvaz yoktur diye faizi, ribayı men etmemiştir; belki sermayenin aher eliyle kullanılmasında görülen fayda, mahzurlarına nazaran düşük kalmaktadır, diye riba haram kılınmıştır. Kur'anın faizi haram kılmasındaki hikmeti, naçiz muhake-

memizle, biz şahsen böyle anlıyoruz. (Allah'ü a'lem'ü bissebab). (1)

FAİZ'İN ZARARLARI

Büyük âlim El-Mevdudî, faizin zararlarını üç grupta mütalââ etmektedir:

- 1 — Ahlâkî ve ruhî bakımından faizin zararları;
- 2 — Medenî ve ictimâî bakımdan faizin zararları;
- 3 — İktisadî yönden faizin zararları. (2)

1 — AHLÂKİ VE RUHİ BAKIMDAN FAİZİN ZARARLARI :

İnsanı olgunluğa erdiren ruhu ve ahlâkıdır. Bu ici cevher insanda parlamadıkça onun kemâle erdiği söylenemez. Binaenaleyh, insanın ruhu ve ahlâkını karartan her şey kötüdür. Faiz ise, insanın ahlâkî meziyetlerini körelten ve sonunda yok eden bir menfaat sistemidir.

İnsan ruhu, faiz aldıkça bencillik ve cimrillik gibi kötü sıfatlarla kararır, her şeyi kendisi için zanneder. Toplayıp biriktirdiği servetini biçarelere vererek yorulmadan ve emek harcamadan onlardan faiz beklemesi, insan için küçültücü bir şey değil midir? İnsan yaratılış itibarıyla bencil bir varlıktır. Bu duygu ahlâkî ve kanunî müeyyidelerle önlenmezse insandaki azgın ve felâketli sel, akacak mecra' bulmuş demektir. Bendin arkasına toplanan bulanık duyguların kapısı açılınca, önüne gelen bağı-bahçeyi silip süpüreceklerdir. Yıkılan barajın arkasından «Baraj taşı, etrafta telefata yapıyor» diye feryat etmek hiçbir şeyi değiştirmez. Daha evvel kötülük barajının kapılarını sıkı tutup tedbirini almak gerekti.

Faiz almasını serbest bırakarak insanın ahlâkını gökörtmek ve hatta bunu kanunlala kolaylaştırmak ideal insanlık için bir ruh göküntüsü ve bir baraj tahribatıdır.

2 — MEDENİ VE İCTİMAİ BAKIMDAN FAİZİN ZARARLARI :

İslâm Dini, zekât ve sadaka gibi emirleriyle insandaki egoizm duygularını frenlemiştir. Hak rızasıyla bezenen bu emir, zamanla insanda, cömertlik ve iyi kalplilik gi-

bi ahlâki meziyetlerin doğmasına sebep olur. Bu gibi emirleriyle İslâm, «insanın sırf kendisi için olmadığını, bütün insanlık için yaşadığını anlatmak» hedefini güder.

Öyle bir cemiyet düşünelim ki, hiç bir fert diğer bir ferde yardım elini uzatmasın, ancak şahsî çıkarı mevzu bahis olunca yardım etsin; zenginler, fakir halk tabakasının ihtiyaç amını kazanç vasıtası yapsın. Sonuç ne olur? Belli bir kütle gittikçe zenginleşir, servet muayyen ellerde toplanır. Buna mukabil fakir halk da gittikçe soyulur. Bu vaziyete sepe nedir acaba? Buna sebep, faiz alışverişine gösterilen müsamaha ile insandaki servet hırsının kamçılanışdır. Faiz hırsı, zenginlerden fakirleri himaye duygusunu kaldırır, zenginlerin kalplerini katılaştırır. Böylece fakirin acıklı durumu, onda bir merhamet doğurmaz olur.

İşte; böyle bir toplumda saygı hissi azalır, nizam ve intizam sarsılır. Yine böyle bir toplumda medenî ilerleme de bahis mevzuu olamaz. Medeniyet, muayyen kimselerin maddede taparcasına hissizleşmesi değildir. Medeniyet, kafa-kalp-madde zenginliğidir. Kendini faizin menfaatine bağlamış insanların kafa ve kalbi ideal duygularla değil, maddenin ve servetin hırsıyla sarılmıştır. Şu halde faiz, insanları medeniyetsizliğe götürüyor demektir.

Prof. Enver Kureşi'nin bu husustaki sözlerini naklederek bu konuya son verelim.

«Ellerinde servet ve para biriktiren kimseler, bu zenginlikleri vasıtasıyla kuvvet ve iktidar sahibi olurlar. Buna mukabil, artık gözleri bir şey görmeyen halk yığınları, bu sermayedarlarla çarpışma ve vuruşmayı yaygın hale getirirler. İsyân ve ihtilâller, inkılâplar, alıp yürür. Ve bunları melhuz akıbetlet takip eder. Krallıklar yıkılır, sulh ve can-u mal emniyeti tehlikeye düşer. Gözleri dönmüş inkılâpçılar pengelerini bizzat sermayedarların şahıslarına tevcih ederler ve hücumla geegrler, onların kanlarını dökmekten çekinmezler ve en şeni imha hareketlerine tevessül ederler.» (3)

Şu halde faiz, bir takım menfaat gruplarının kazanç vasıtasıdır. Medenî logunluğa mani olmaktadır. Cemiyetten saygıyı ve esirgeme duygusunu kaldırmaktadır. İnkılâplara ve ihtilâllere vesile olarak toplumun huzurunu kaçırmaktadır.

3 — İKTİSADİ YÖNDEN FAİZİN ZARARLARI :

1) Faiz alma gayesiyle zenginler ve tefeciler, paralarını depo edip piyasaya sürmezler. Bu durum iş sahalarının azalmasına ve bir çok işçinin açıkta kalmasına sebep olur. Piyasa durgunlaşır, pazara arz edilen mal, —para darlığı nedeniyle— istihlâk edilmeyince ya çürür işe yaramaz hale gelir veya gerçek değerini bulamaz. Müstahsil, emeğini ve masrafını karşılayamadan ürününü yok pahasına elinden çıkarır.

2) Faizle para veren şahıs veya müesseseler, kısa zamanda deveran edip faiz getiren yerlere paralarını yatırır. Memleket hayrına da olsa uzun vadede kâr getirecek iş sahalarına yatırım yapmazlar. Tabii kaynakların işlenmesine ve enerji üreten sahalarına yatırımı göze alamazlar. Çünkü bu alanlar uzun bir gelişmeden sonra kâra dönüşür, halbuki onlara, kısa zamanda faizleri ellerine geçsin isterler. Bu durum, memleket kalkınmasına ters yönden etki eder.

3) Mu hususta El-Mevduđi özet olarak şöyle demektedir: «Kapitalistler, paralarını amele ve san'atkâr sınıfına uzun bir va'de ile ödünç vermezler. Onlar, paralarının büyük bir kısmının ellerinde bulunmasını isterler, zira; faiz fiatları artacak olursa uzun va'de ile verdikleri parayı kullanmayacaklarını bilirler. Bu durum karşısında küçük san'atkâr, ya kısa vade ile veya çok az miktarda borç almak durumunda kalır. Bunun sonucu la san'atkâr, fazla açılmadan mahallî ve basit işler yapmak mecburiyetinde kalır. Büyük makinalar alamaz çünkü, onun fiatını karşılayacak uzun vadeli borç bulamamıştır. Neticice itibariyle basit ve müsta'mel aletleriyle işlerini yürütür giderler.

Kısa vade ile borç alanlar, piyasada biraz duraklama hissederlerse hemen imâlâtı durdururlar. Stok etme cesaretini bulamazlar, zira mamüllerinin fiatı düşecek olursa iflâs etmekten veya kısca vade ile aldıkları borçlarını ve faizlerini bu düşük fiat ile karşılayamayacaklarından korkarlar.

Ticarî ve sanayî yatırımları için uzun vade ile borç alanlar da çeşitli zararlara uğramaktadırlar. Uzun müddet faiz ödemeleri, onları bu zarara düşürmektedir.» (4)

4) Düşünelim: bir sanayici, %5 faiz

ve 20 sene vade ile 100 bin lira kredi alsın, he rsene sadece faiz olarak 5000 lira ödeyecektir. Yirmi senede ödeyeceği faiz, 100 bin liradır. Ana borcuyla birlikte 200 bin lira borçlanmış oluyor ki, faraza 150 bin liraya çıkacak bir fabrika, 250 bin liraya mal olmuş oluyor. Bu durum o fabrika mamüllerinin fiatlarını da etkileyecek, meselâ: 10 liraya satılması gereken bir malın 17-18 liraya satılmasına sebep olacaktır.

Piyasa, faiz alıp-verme sonucu böylece yükselcektir.

5) İktisaden kalkınmamış memleketler, dış devletlerden yekünü milyarları bulan borçlar almaktadır. Bu borçlar, halkın iktisadî yönden refahını ters yönde etkiler. Devlet borçlarının faizlerini ödeyebilmek için halka vergi salar. Akla gelmeyecek şeylere vergi konarak halka, altından kalkamayacağı yükler yüklenir.

1972 senesinde açıklanan rakamlara göre Türkiye'nin dış borçları 50 milyar lirayı geçiyordu. Ortalama %3 ten faiz ödediğimizi kabul edelim, her sene bir milyar 500 milyon lira faiz ödememiz gerekecek. 20 senede bu borcun altından kalkacağımızı düşünürsek ödeyeceğimiz faiz tutarı: 30 milyar liradır.

Yirmi senede bu borcun altından kalkacağımıza göre her sene, 2 milyar 500 milyon borç taksidi, bir milyar 500 milyon faiz olmak üzere 4 milyar lira borç ödememiz gerekecektir.

Devlet borç olarak aldığı bu parayı, memuruna maaş, ordusuna harp malzemesi, ve sacvaş masrafı için veya yol, su, köprü gibi sosyal hizmetlere harcayacak olursa, borcunun faizini bile karşılayamayacaktır. Çünkü bu yerler, kâr getirei yerler değildir. Şayet enerji ve tabii kaynaklar için sarfederse bu sahalar da kısa zamanda kâra geçen yerler değildir.

Şu halde, borç taksitlerini ve bunların faizlerini ödemesi için hükümetin ne yapması gerekir?

İki yol var: birincisi, yeni vergi kaynakları bulacaktır. Bunun sonucu da halk, su bardağına vergi ödediği gibi, içtiği suyaâ giydiği ayakkabı ve bağına; sırtındaki ceket ve düğmesine varıncaya kadar her şeye vergi ödemek mecburiyetinde kalır.

İkincisi ise, devlet sektörünün ürünlerine zam yapar. Böylece borç taksitlerini ve faizlerini ödeme yoluna gider ki, her iki yol da halkın iktisaden çökmesine sebep olur.

İslâm Medeniyeti

Sizindir!

OKUYUNUZ

OKUTUNUZ

ABONE OLUNUZ

ABONE BULUNUZ.

İslâm Medeniyeti

Düşünen Gençlik

İ M T İ H A N

Yakup ÇİÇEK

Dünyaya niçin geldik sorusuna verilen cevaplar muhtelifdir; inançtan inanca değişir.

Hayatın amacını «yaşamak, eğlenmek ve gönlümüzün bütün arzularını tatmin için geldik» diye kabul edenler az değildir. Bu hayat telâkkisine, evet denilebilir mi?

İnsan düşünen bir varlıktır. Düşünme sahası geniştir. Bütün varlık sahalarını, hatta irreal olan şeyleri, var olan şeylerle ilgisi bulunmayan hayal sferini bile içine alabilir. Nitekim insan hem reel olan, hem de ideal, hatta saf hayâlden ibaret olan bir şeyi de düşünebilir. Düşünme akti zaman ve mekâna bağlı kalmaz. Varlık modalitelerinin dışında kaldığından, bu özellik ona hudutsuz bir hürriyet kazandırmaktadır.

Biz, günlük hayatta karşılaştığımız bütün problemleri çözmek istediğimiz zaman, bize sorulan bir sorunun cevabını verirken, ilmi problemleri araştırırken, pozitif bilimler laboratuvar materyallerini hazırlarken... baş vurduğumuz kaynak düşünmedir.

Düşünme vasfını taşıyan insan, bu özelliği ile mâzî (geçmiş), hal (içinde bulunduğu zaman) ve istikbal (gelecek) hakkında tefekküre dalar. Bu durum, yaratılışının bir gerekçesidir. Zaman, bu üç bölümün dışına çıkmaz.

İnsan, mâzisinde ya sevinçli veya üzüntülü anlar yaşamıştır. Aynı anda hem kederli, hem de neşeli olmak mümkün değildir.

Geçmiş böyle olduğu gibi yaşamakta olan ân da böyledir. Yani, ya neşeliyiz, ya da neşeli olmayıp kederliyiz. Ancak, sevinç ve elem veren motifler muhtelifdir: Arzu edilen bir gayeye ulaşamamak, bir akrabanın, bir

dostun ölümü, görenleri üzen bir olaya şahit olmak gibi şeyler üzüntü kaynaklarımızdandır. Arzuya ulaşmak, başarı sağlamak, zengin olmak v.b. gibi şeyler de sevince neden olan durumlardır.

İstikbali yaşamadığımız halde bize, sevinç veya elem verebilir. Çünkü, geleceğe ait bir çok plânlarımız vardır; bunlara ulaşım ulaşılmıyacağımız konusunda emîn olup sevinir ve ümitsiz olup kederleniriz.

Psikolojiye göre ferd geçmiş olayların izlenimlerinden kurtulamaz. Sevinçli bir olayı düşündüğünde sevindiği gibi, üzüntülü bir hatırayı tezekkür ettiğinde de rahatsız olur. Ancak geçen neşeli olaylar üzüntü de verirler. Zira kişi o sevindirici hatıradan —zaman bakımından— uzaklaştıkça, keşke devam etseydi, diye üzülür. Üzüntülü bir olay ise hem yaşandığında, hem de hatırlandığında —az da olsa— bizi etkisine alır.

Yaşamakta olan keder verici zir hal, tabii olarak üzüntü verecektir. Şayet neşeli ve sevinçli bir ân yaşanıyor, son bulacak diye o neşe ve sevince bir de elem katılacaktır.

İnsan, düşünmesiyle, akıyla, serbest iradesiyle ve konuşabilmesiyle... diğer canlılardan ayrılıp yüce bir makam işgal eder. Böyle olmasına rağmen dünya hayatından tad alabilmede diğer canlı yaratıklardan %1 oranında, belki de daha düşük bir derecededir. Meselâ, bir kuş, ne geçmişin etkisinde ne de geleceğin endişesindedir, içinde bulunduğu zamanda hayattan zevkini tam olarak tadmasına bir engel yoktur. Bu itibarla bir sinek, bir kuş insanoğlundan çok ilerde oluyor. Maddî yapısı ve manevî hasletleri itibariyle

«en güzel bir suretle» yaratılan insan, zevki için dünyaya gelmiş olsaydı, bu durumda olmaması gerekirdi. Ayrıca insanın hayatında ona müessir olan bir çok kanunlar vardır: Hukukî, ahlâkî... kanunlar gibi. Halbuki böyle bir durum, hayvanlar için söz konusu değildir. Bu sebeple onlar —insana nazaran— serbest bir hayat sürerler, denilebilir.

Buna göre kişi, hayatı için zevki gaye edinse şöyle bir durum arzeder:

Bir kimseye bin lira verilir ve «git bu para ile bunları al» denir. Bunun peşinden diğer birine, yüz lira verilir ve ona da «git bu para ile)meselâ) bir gömlek al» denilerek gönderilir. Bin lira alan, gider on liralık eski bir gömlek alır ve gelir. Yüz lira verilen işe söylenen gömleği alır ve o da döner, gelir.

İşte, üstün kabiliyetler verilen insanoğlu, eğer yalnız zevki için yaşarsa, bin lira verilen kişinin durumunu andırır. Hayvan ise, kendine verilen içgüdüler (mecbur kılan kader) sayesinde, yüz lira verilen kişi durumunu gösterir.

Bir âyette: «İnsan ve cinleri ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.» (1) buyruluyor. Bu âyetle «imtihan için geldik» arasında bir gelişme yoktur. Zira, dünyadaki esrarı biraz olsun anlayan kulluk edecek, dolayısıyla şuurlu olarak görevini yapacaktır.

Diğer bir âyeti kerîmede meâlen: «Amelce hanginiz daha güzeldir diye, sizi imtihan etmek için hem ölümlü, hem hayatı icad eden O'dur. O, Azizdir — her şeye gâiptir. Gafurdur — çok bağışlayandır.» (2) buyrulmaktadır.

İslâmın geliş yıllarında, «Eğer sinek o putlardan birşey koparsa...» (3) «Örümcek misali...» (4) âyetleri nazil olduğunda Yahudiler: «Allah, bu basit yaratıkları anlatmakla ne demek istiyor» diye alay etiler. Bunun üzerine: «Muhakkak ki, Allah sivrisinek ve ondan büyüğü ile hakkı açıklamak için misal getirmeyi terk etmez. İman edenler bu misalin Rablerinden gelen bir gerçek olduğunu bilirler. Kâfirler ise: «Allah bu misâl ile ne murad etmiştir?» derler. Allah o misâlde, bir çoğunu şaşırtıp saptırır ve yine onunla bir çoğunu hidayete erdirir; onunla ancak fasıkları şaşırtır (Allah'a itaat etmeyenler saptır).» (5)

İnsanları hidayete erdirmek için peygamber ve kitap gelmeyip, inanmayı mecbur eden bir özellik verilemez miydi? Kişiyi kötülüğe teşvik eden Şeytan, niçin yaratılmıştır, yaratılmasa olmaz mıydı? gibi soruları çok kere duyarız. Sadece iyilik olsa kötülük loması, iyi ve kötüyü yapmada serbest olmamış olsak ve hayre ve şerre çeken âmiller olmasaydı, derece-mertebe mefhumu ortadan kalkacak, gelişme duracak ve Cennet-Cehenne me lüzum kalmıyacaktı. Bu durumda, insan ile hayvan arasında bir fark olamazdı.

İslâmî hakikatlar karşı inkâr perdesini kullanan, anlayışına göre kendini haklı çıkaracak bir takım sebepler bulabilir. Zira o, o yöndeki kabiliyet ve istidatlarını geliştirmiştir. İnanmıyanların inananları anlayamamaları bundan ileri gelir. Mü'minin ise, görüş ve anlayışı çok geniştir.

Dinî emir ve yasakların teklifinde de imtihanî bir durum vardır. Nefsin arzu ettiği şeylerden bir kısmı yasak edilmiştir. Meselâ, zina etmek, içki içmek, kumar oynamak... gibi.

Bir hadisi şerifde «Allah resûlü, kadına benzemeye çalışan erkeğe, ve erkeğe benzemeye çalışan kadına lânet eder.» (6) buyrulmuştur. Halbuki, erkeğe kadına ve kadına da erkeğe benzeme arzusu verilmiştir. Nitekim bugünkü toplumda bu, müşahede edilmektedir.

Ancak bu durum, emirlere uyma ve yasaklardan kaçmaya yeni başlayan içindir. aZmanla gelişen istidatlar, bu güçlüğü kaldırır. Neticede bütün emirlere bağlanacak bir hale gelir ki, amellerin değerlendirilmesi, bu açıdan yapılır. Eğer mü'min, ebedî bir hayat yaşayacak olsa, aynı yol üzere olacaktır. Buna göre, ebedî Cennetle mükafatlandırılması adalete aykırı değildir. Hayat her ne kadar mahdut ise de, düşünce sonsuzluğa doğru uzanır. İnanma ve küfürde nötr bir halde olan ruh cevherini bozan kimseler de, sonsuz bir hayat sürseler, aynı yaşayış tarzlarını devam ettireceklerdir. Ameller ise, niyetlere göre değerlendirilir.

(1) Zariyat: 5/56.

(2) Mülk: 67/2.

(3) Hacc: 22/73.

(4) Ankebut: 29/41.

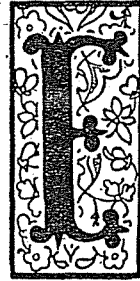
(5) Celâleyn tefsiri: s. 4.

(6) Riyâzus-Sâlihîn cild 3, s. 198.

Hikâye

Emine Hanım

Yusuf ÖZCAN

EMİNE Hanım, yavrusunun beşiğini şefkatle sallarken, derin hayallere dalmış, sessizce düşünüyordu: Ah! Bu yavrucağ büyüdüğü zaman acaba onun yüzünü güldürecek miydi? Yoksa —Allah etmesin— hayırsız bir çocuk mu olacaktı?... Öbür çocukları artık iyiyi kötüyü ayıracak yaşa gelmişlerdi. Fakat nedense terbiyesiz olmuşlardı.

Hele ahlâksızca sövmeleri yok mu? Emine Hanım en çok buna üzülüyordu. Ama ne yapsın? Komşu çocukları içinde birbirine sövmeyen kaç kişi bulunabilirdi ki? Kendi çocukları da onların arasında büyüdüklerine göre, onların ahlâkını almış olmaları normal sayılırdı.

Dışarıdan birtakım sesler geliyordu. Emine Hanım pencereyi açtı, etrafına bakındı. Komşunun bahçesinde iki çocuk dövüşüyordu. Çocukları tanımış; Hatice Hanımın Hasan, Hüseyin adlarında, altı-yedi yaşlarındaki ikiz oğullarıydı. Şiddetli bir kavgaya tutuşmuşlardı. Kızgın sözler arasında birbirine saldırmıyorlar, geri geri çekilip tekrar göğüs göğüseye geliyorlardı. Emine Hanım merakla onları seyretmeye koyuldu. Bu ikiz kardeşlerin kavgası onun tuhafına gitmişti. Fakat o esnada birbirine fırlattıkları lafları pek anlayamıyordu. Zaten anlamak da istemiyordu. Kimbilir ne küfürler savuruyorlardı! Hattâ çirkin sözlerini daha fazla duymamak için, sol elini iyice kulağına dayamıştı.

Emine Hanım bir ara, ikizlerin öfkeli sözlerini ister-istemez anlar gibi oldu. Acaba yanılıyor muydu- Daha iyi anlayabilmek için, sol elini kulağından çekti. Az önce onların sövmelerini duymamak için kulağını kapayan kadıncağ, şimdi bütün dikkatiyle onları dinliyordu. Evet işte, ikizlerin ağzından peşpeşe hep aynı sözler yükseliyordu:

— .....!
— .....!

Emine Hanım iyice şaşırmişti Fesühbanallah! Kavganın böylesi de hiç görülmemiş müydü? Gerçi çocuk kavgalarında bol bol sövmeler olurdu. Lâkin bu ikizlerinki de bambaşkaydı...

Beş dakika sonra kavga bitmiş, sanki bir şey olmamış gibi ikizler yine oyunlarına dalmışlardı. Ama Emine Hanım'ın şaşkınlığı geçmemişti. Başını çevirdi; baktı: Beşikteki çocuğu uyumuştu. Yavaşça pencereyi kapattı. Beşiğin üzerine örtüsünü çekti. Odanın kapısını sessizce açtı, dışarı çıktı. Ayakkabılarını giyip yola düştü. Sür'atle komşusu Hatice Hanım'ın evine gitti; kapıyı çaldı. Hatice Hanım kapıyı açtı.

— Oo Emine! Buyrun, buyrun...

— Eve gelmeyeceğim, Hatice abla!

Hatice Hanım, Emine'nin yüzüne biraz dikkatle baktı:

— Ne o? Hayrola!

— Bir şey yok abla. Biraz önce sizin ikizlerin kavgasını seyrettim de...

Hatice Hanım, telâssız bir tavırla:

— Zararı yok Emine, dedi; onlar bazan kavga ederler, çok geçmeden yine barışırlar.

— Ah Hatice ablaa, Hatice abla! Kavga arasında onların birbirine söyledikleri...

Hatice Hanım, âniden şaşırılmıştı. Hemen onun sözünü kesti:

— Yoksa sövdüler mi?

— Sövmek değil, abla... Ah! hayatımda, kavga arasında böyle sözler söylendiğini hiç duymamıştım. Bizim çocuklar dövüşürken birbiriyle sövüşürler ama... böylesini hiç bilmezler. Bunları din, iman meselesi...

Hatice Hanım'ın şaşkınlığı büsbütün arttı. Demek dine, imana sövmek ha! Aman Allahım, bu ne feciydi! Halbuki bu ikiz kardeşlerin, şimdiye kadar bir kerecik olsun kötü laf etikleri duyulmamıştı. Çünkü çok güzel bir âile terbiyesi içinde yetişmişlerdi. Babaları kat'iyyen çirkin sözler söylemezdi. Çocukların da kaba ve pis sözlerden uzak kalmasına son derece dikkat eder, onlara daima güzel sözler öğretirdi. Sövmenin «çok ayıp ve günah» olduğunu onlara hatırlatır, «Sakin sövmeyiniz ha! Söverseniz Cehenneme gidersiniz» derdi. Onlara «Kelime-i Tevhîd» i de güzelce belletmişti. İkizler ara-sıra Kelime-i Tevhîd söyledikçe: «Hah işte, aferin! Böyle söylerseniz, Cennete gidersiniz» diye onların başını okşardı. Evet, bu ikizlerin âile terbiyesi hakikaten yerindeydi. Fakat... ah şu ahlâksız cemiyet! İşte terbiyeli çocukların ahlâkını da bozuyordu. Demek ki, terbiyesiz komşu çocukların çirkin küfürbazlıkları, Hatice Hanım'ın ikizlerine de bulaşmıştı...

Hatice Hanım şimdi, şaşkınlık ve üzüntüsünden ne diyeceğini bilemiyor, önüne bakarak düşünüyordu. Ondan bir ses çıkmadığını gören Emine Hanım, yarıda bıraktığı sözünü tamamladı:

— Ah Hatice ablacığım! Bizim çocuklardan böyle sözler hiç duymadım. Sizininkilerin dövüşmesi ne kadar hoştu! Dövüş boyunca birbirine hücum ettikçe hep: «Lâ ilâhe illâ'llah» diyorlardı!

Sorunuz söyleyelim

SUALLER ve CEVAPLAR

Ramazan
ARSLANBABA

ÜTAHYA'dan sayın M. Ali KILICASLAN diyor ki;

«İslâm Medeniyeti'nin tiryaki bir okuyucusuyum. Benim aradığı ciddi, ilmi ve eğitici yayını derginizde buluyorum. Süallere verilen cevaplarda Kur'an ve sünnet gibi iki ana kaynağa dayanışınız ise en çok takdir ettiğim hususların başında geliyor. Allah (c.c.) râzı olsun. Amin.

Muhterem Ramazan Arslanbaba hocamızın bu tutumlarının örnek alınmasını ve diğer din tebliğcilerinin de onun gibi; günümüzün politik ve diğer emsâl akımlarının

etkisinden uzak, hurâfe ve bid'atten beri, zümre, hizip ve kliklerin üstünde yalnız saf İslâm gerçeklerinin ve ilmin tarafını tutan bir da'vet ve tebliğ şuuruna ulaşmalarını dilemekte ve bunun için düâ etmekteyim.

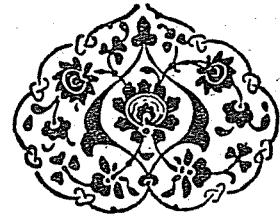
İslâm'ı, şunun bunun dümen suyuna götürülüp aktırılacak cılız bir su sızıntısı sananların, bütün suların ona aktığı bir derya olduğunu anladıkları günü inşaallah görürüz. O gün, vahdet'in sadveti, firkatın acılarını boğacak ve İslâm devri seâdetteki haşmeti ile yeniden doğacaktır.

Efendim, bu vesile ile üç sorum var. Bu sorularım'a lütf buyuracağınız cevaplar için de şimdiden teşekkür ederim.

★ 1 — Cinsi münâsebeti konu alan ve şehvetle ilgili olaylar uydu-
rup yazılarak yayımlanan seks yayınları ve romanları denilen kitapları almak ve okumak bird müslüman için helâl midir?.

Değerli okuyucumuzun hakkımızdaki itimad ve teveccühleri bize sevk ve güç verdi. Hüsn-ü zanlarına lâıyk olmaya gayret edeceğiz inşaallah.

Şehvet hissi ve cinsiyetle ilgili yayınlar iki türdür: 1 — Mahrem olan şehvi ilişkileri mücerret tahrik ve istismâr için işleyen teşhir eden yayınlar. 2 — Tenâsül organizması üzerinde tıbbi ve şehvet duygusundan gelmesi muhtemel rûhi - asabi rahatsızlıklar üzerinde de psikolojik ve yine tıbbi olmak üzere bilgi veren, bu konuların üzerine ilmin ışığını çekerek bu vâdide uzman elemanlar yetiştirmeyi gaye edinen çalışmalaradır.

Kanaatımızca bunlardan birincisi kesinlikle «haram» ikincisi ise, yalnız yetiştirilmek istenen kadroya hitabetmek kayıt ve şartıyla caiz ve hattâ lâzımdır.

Şehvet hissini tahrik konusu yapılması sosyal kötülük ve haramlara sebep olmaktadır. Harama sebep ve âmil olan şey ise haramdır.

Kur'an-ı Kerim'in İsrâ' sûresinin 32. âyetinde, varlığın gerçek mürebbisi olan Hz. Allah «Sakin zinâya yaklaşmayın» buyuruyor. Zinâ filini işlemek Sakin zinâ etmeyin» diye men'edilmek gerekirken, «yaklaşmayın» diye meno'lunmasındaki hikmet; zinâya sebep ve âmil olabilecek bir nevi zinâ mukaddemesi olan davranışlara da yaklaşmayı haram kılan murâd-ı ilâhiyi ifade içindir. İşte burada yaklaşılmasını emredilen fuhuş âmillerinden bir de günümüzdeki sex yayınlardır.

Şehvet istismârını, açık-saçık yayınları savunanlar, «efendim insanın insandan ne gizliis olabilir?» gibi saçmalarla suçlarını örtmek isteyenler vardır. Böylelerine sorarız «sıkıştığınız her zaman ve yerde hemen abdest bozabiliyor musunuz? Yoksa bu iş için gözlerden uzak ve özel bir yer mi ararsınız?»

Şehveti maddi kazanç için istismâr ederek sokak metâ-ı haline getirmek, sokaka pisleyip bütün insanların sağlık ve huzuruna kasdetmekten faraksızdır. Bu türlü yayınlarla şehvet duygusu kabartılmış olup meşru yollardan (evlilik, oruç gibi) teskin de edemediği için nâmus ehline saldıranlar az değildir.

Kadınla ilgili cinâyetlerin en az %10 unda bu âmili bulmak mümkündür. Kriminolojik bir araştırma bizi doğrulayacaktır. O halde üç-beş kuruş sefil çıkar için milletimizin huzuru, mutluluğu ve hattâ canı ile oynayan açık-saçık gazeteleri çıkarıcılar ve seks yayınları yapanlar utanmalı, arlanmalı ve imkânlarını daha şerefli ve hayırlı bir yönde kullanmalıdırlar.

Uyuşturucu maddelerle dimağı sarsılan birinden dengeli davranış beklemek nasıl bir olmaz ve haksız istek ise, şehvet ateşi alabildiğine körüklenmiş bir gençten de sabır istemek çok defa karşılıksız olur. Ve yeng, bu ateşle canlar yakar, yuvalar yıkar, namusları kül-kömür eder. Ama bu durumda ilk suçlu, kibriti lüzumu anında ve yerinde kullanmak üzere cebinde taşıyan genç değil, yâni genci yersiz, zamansız ve ölçüsüz ateşleyen yayınlardır.

Yüce milletimizin ve muzdarip Anadolunun sayısız mes'elelerine hizmet şerefi yerine böylesine kirlî bir yoldan şerefsiz ve haram kârlara kapılan gazeteci, radyocu, senarist ve rejisör denilen kişilere Allah hidâyet versin.

Bu yayınların, sözünü ettiğimiz zararları sâdece birer ihtimal olarak düşünülse, haram olmalarına yine de yeterdi. Çünkü; Peygamberimiz Efendimiz «Sana şüpheli geleni bırak ve şüphesiz al.» (1) buyurmuşlardır. Zararlı olmak ihtimal ve şüphesine rağmen bir işi işleyen haram işlemiş olacağına ise şu Hadis-i şerifleri ile açıkça beyan buyurmuşlardır: «Şüpheliyi işleyen haramı işlemiştir.» (2)

Aziz okuyucularımıza bu konuda ibretlik bir gerçeği de bu vesile ile duyuralım: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 21/Mart/1950 de aldığı bir kararla «Teşkilâta üye bütün devletlerde fuhşun kaldırılması ve dolayısıyla genel evlerin kapatılması» nun lüzum ve fâidesine inanılmış ve bu konu hükme bağlanmıştır.

Aradan çeyrek asır yakın bir zaman geçti, ne oldu? Söz konusu ülkelerde fuhşun kaldırılması şöyle dursun, azalması bile sağlanamamış, sakat zihniyetler, İslâm'ın ulu ve köklü ahlakını horlayan küçük, mukallid ve basit kafaların tutumu yüzünden aziz vatanımız da dahil olmak üzere bu ülkelerde fuhuş daha da artmıştır.

Fuhuş yuvaları sözüm ona batı uygarlığının yaydığı bir mezbeledir. Bir kötü lüğü yaymış olmanın onu hem de önlemesini beklemek ahmaklıktır.

İslâm'ın getirdiği âle düzeni, dini, iktisadi ve ahlaki tedbirler sayesinde asırlarca İslâm ülkeleri günümüzdeki gibi bir fuhuş salgınının andranından dahi kâmilan uzak kalmışlardır. Bu gerçeği anlayıp kabul edecek kafa nerede?

Basın ve yayın araçları ile önce nesilleri fuhşa âdeta hazırlayıp sonra da fuhşun âmili olan bu güçlere bir şey diyemeyip yine de fuhuşla mücadele eder görünmek iyi yüzölçüktür, insanlığı aldatmaktır, ayıptır ve neticesizdir. Fuhşun, bir yandan muharriki, âmili ve azmettiricisi olan şehvet basını, diğer yandan gerçek ve kökten önleyici tedbiri getirip uygulamayan ilgil ve sorumlu; bu ortamın kurbanı olan binlerce fuhuş esirinin vebâline ortak olduklarını hatırlamalı ve titremelidirler.

Nitekim, 1953 yılında 19 milletin iştiraki ile toplanan «Fuhuşla Mücadele Kongresi» de üye ülkelere genel evleri kapatmalarını tavsiye etmiş fakat dinleyen olmamıştır.

Beşeriyetin maddi-manevi bütün problemlerine en güzel çözüm yollarının ve bü-

tün yaralarımıza en keskin ilâcın Allah (c.c.)ın kitabında olduğunu anlayacak seviyeye bütün insanlığın ulaşması en içten dileğimizdir.

Kur'an-ı Kerim'in bir kutlu âyeti şöyle buyuruyor: «Biz Kur'andan peyderpey onu, indiriyoruz ki (herbiri inananlar için şifâ ve rahmettir o. Zâlimlerin ise o, (maddi ve manevi) ziyanından başkasını artırmaz.» (3)

* * *

★ «2 — Trafik kazasında yaralanıp mahkemece araba sahibinin yaralıya ödemesine hükmolunan tazminatı almak şer'an câizmidir?»

Adına fıkıh dilinde «erş» denilen cinayet diyeti parasını ve «ıvad» denilen yarabereye karşılık olan tazminatı almak câiz ve alana helâldir.

Cenab-ı Hak Kur'an-ı Hakîminde «yaralar birbirine kısastır.» (4) buyuruyorlar. Yaralanma bilerek ve isteyerek olursa kısas (misilleme) gerekir. Hatâen ve istemeyerek olursa mâlî tazminâta hükm olunur ve bu para helâl olur.

* * *

★ «3 — Hızır (a.m.) sağmıdır? Her ondokuz yılda bir sefil bir kılıkla insanları denemeye çıkarmı? Hızır (a.m.) hakkında anlatılan bir çok hikâye hakkında ne dersiniz »

Bu sorunuz, üzerinde bir hayli tartışılmış bir konudur. Müteahhürin sofiyesi ile sünnet ehli kelâmcıları arasında bu vâdîde görüş ayrılığı vardır. Bununla beraber selef-i evvelinin fakîhi, kelâmcısı ve sofisi arasında ise pek kayda değer bir ihtilâf görülmez.

Bir çok yönden tetkiki ve ehl-i sünnet itikadına uygun görüşün belirtilmesini gerekli kılan Hz. Hızır (a.m.) ile ilgili olarak sahîh kaynakların naslardan çıkardıkları hükümlerini beyan etmeye çalışalım.

Kur'an-ı Kerim'in Kehf sûresinin 60-72 âyetleri «kendisine rahmet verilip ledün ilmi öğretilmiş bir kuldân» bahseder ve onunla Musâ (a.m.) arasında geçen bir kıssayı anlatır ki, bu zât-ı şerif cumhur-u ulemâya göre Hızır (a.m.) dir. Bu sebeple mes'ele üzerinde önce tefsircilerimizin görüş ve hükümlerine müracaat edelim.

Mezkur âyetlerde beyan buyurulan kıssanın tamamı hemen bütün tefsirlerimizde aynı olup isteyen onu dilediği bir tefsirden öğrenebilir. Biz özellikle, kıssanın kahramanlarından olan Hz. Hızır (a.m.) ve hayatı hakkında hüküm çıkarmamıza yarayacak şu noktalar üzerinde duracağız: Fetâ, (genç) Abd, (kul) rahmet ve ilmi ledün ile ilâhi kasdın kimi ve neyi şeref murâd buyurduğu.

1 — Kâdî Beydâvi (öl. 1282, M.) merhum Envârüttenzil ve Esrârutte'vil adlı tefsirinde şöyle buyuruyor: «Âyetteki fetâ, Yûşâ bin Efrâim bin Yûsuf (a.m.) dir. Abd (kul) ise Hızır (a.m.) dir. Hızır'ın adâ, Belyâ bin Melkân, yahut Elyesa', yahut İlyas'dır. Rahmet, ona peygamberlik verilip vahyolunduğunu ifade eder. İlmî Ledün ise Allah (c.c.) in zatına ait olduğu ancak onun tevfiği ile biline ve sâhip olunan gayp ilmi anlamınadır.» diyor.

2 — Hâzin, denmekle maruf Alâuddin Ali bin Muhammed bin İbrahim merhum Lübâbutte'vil Fi Esrârüttenzil adlı tefsirinde: «Bu kıssadaki Musâ, Tevrat sahibi Musâ (a.m.) olduğu sahîh olmakla beraber Kâ'bul Ahbârdan onun Yakub (a.m.) oğlu Yusuf (a.m.)ın evlâtlarından Mûsâ bin Mişâ olduğu da söylenmiştir. Fetâ (genç) ise Yûşâ bin Nûn bin Efrâim bin Yusuf (a.m.) dir. Abd (kul) ise denildi ki, bir melektir. Sahîh ve sabit olana göre Hızır (a.m.)dir. Adı Belyâ bin Melkân, künyesi Ebûl Abbâs'dır. Beni İsrâildendir, yahût zâhit meliklerden (hükmdarlardan) birinin oğludur da denildi. Hızır denmesi oturduğu kuru yerin yahut ağarmış otlu yerin hemen yeşermesindedir. Rahmet, ni'met manâsınadır. İlim ehlinin çoğuna göre Hızır, peygamber değildir.» (6) diyor.

3 — Ebulberekât unvan-ı mefhareti ile yâdoluna gelmiş bulunan Abdullah bin Ahmet bin Mahmud en Neseî (öl. 1310 M.) Hz.lerinin kısaca Medârik adıyla tanınan tefsirinde ise şöyle buyruluyor: «Feta, Yûşâ bin Nun'dur. Fetası (genci) denmesinin sebebi Hz. Musâ (a.m.)ın hizmetçisi olması ve ondan ilim almakta bulunmasıdır. Abd (kul) ise Hızır olup Musa (a.m.) onu bir elbise içinde uyur yahut denizde oturur buldu. Rahmet; peygamberlik, vahy, en uzun ömürdür. İlmî Ledün ise gayb haberleridir. İham yolu ile kulda hasil olan bilgiye de İlmî Ledün denir.» (7)

4 — Fahrüddini Râzî rahmetullâhi aleyh (1149-1209 M.) Aefsiir-i Kebîr ünvanı ile anılan Mefâtiहुl gayb adlı tefsirinde: «Bilginlerin çoğu âyetteki Musa, Tevrât sahibi Mûsâ (a.m.) dir dediler. Saîd bin Cübeyr İbni Abbâs'a, «Ka'b'ın karısı Nevfâ bu Musa'yı, Musa bin Mişâ sanyor» demiş müşarun ileyhde bunu yalanlamıştır.

Fetâ'da ihtilâf olundu. Çoğu onun Yûşâ bin Nun olduğunu söyledi. Abd hakkında iki bahis vardır: a) O kul bir peygamberdir denildi ve çok yönden buna delil getirildi. b) O kul Hızır'dır denildi. Rahmet, Peygamberliktir. İlmî Ledün ise Cenâb-ı Hakın bir öğretici ve mürşid olmadan vasıtasız olarak öğrettiği ilimdir ki, bu, peygamberlik gereğidir.» (8) diyor.

5 — Celâleyn adıyla meşhur kıymetli tefsirde de «Musâ, İbni İmrân'dır. (Tevrât sâhibi Hz. Mûsâ (a.m.)) fetâsı ise Yûşâ bin Nûn'dur. Hz. Musâ'ya tâbi idi. Ona hizmet eder ve ondan ilim öğrenirdi. Abd Hızır'dır. Rahmet br kavle göre (peygamberlik) diğer kavle göre ise velâyettir ve ulemânın çoğunluğu bunun (veli olduğunu) üzerindeirdiler. İlmî Ledün Zât-ı Bâri yönünden olan ilimdir.» (9) deniyor.

6 — Zemahşeri ise Kessâf olarak anılan tefsirinde: «Fetâsı kölesidir. Ona tâbi id, hizmet eder ve ilim okurdu. Rahmet, vahy ve nübüvettir. İlmî Ledün ise Zât-ı İlâhiye mahsus ve gayb bilgilerine ait ilimdir.» (10) diyor.

7 — Muhyiddini Arabî ise tefsirinde: «Fetanın zâhiri, kıssalarda zikredilendir ve mu'cizatın inkârına yol yoktur. Bâtını ise Mûsâ'nın kalbe ve nefse bedene tealuku sırasında hitâbidir. Rahmet, maddilikden soyulmuş manevî olgunluktur ki, cihetlerden ayrı ve mahzâ nurânî bir kudsiyyet ve kurbîyyettir. İlmî Ledün ise vasıtasız öğrenilen küllî gerçekler ve kudsi marifetlerdir.» (11) diyor.

8 — İslâmın Mübarek şehidi mümtaz âlim Seyyid Kutup ise Fi Zılâli Kur'an adlı tefsirinde «Kur'an bu kıssanın yerini ve kıssadaki Musâ (a.m.) ile olan kişilerin kimliklerini tasrih etmemiştir. Mûsâ (a.m.) ile buluşan zât nebi mi, resul mü, yahut âlim mi, veli mi bunu takyid etmemiştir. Bu konuda ve kıssanın diğer noktalarında İbni Abbas (r.a.) ve başkalarından çok rivâyetler vardır. Biz de, yalnız Kur'anın mahsûs kelimeleri üzerinde duracağız. Çünkü inanıyoruz ki, Kur'anın bu kıssada mekân, zaman ve şahısları tayin, tahdid ve tesmiye etmemesinin özel hikmetleri vardır. İşte biz bu ölçüye bağli kalarak kıssayı sunacağız.» (12) buyurmaktadırlar.

9 — Türkçe tefsirlerimizden merhum Hasan Basri Çantay'ın Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerim adlı değerli ve mu'temet tefsirinde ise fetâ için «Yûşâ bin Nun bin Efrâim bin Yusuf aleyhisselâm. Mûsâ aleyhisselâma tâbi idi. Ona hizmet eder ondan ilim öğrenirdi.» (88 numaralı dip not) demektedir kul için (Hızır a.m.) demektedir (89 numaralı dip not) İlmî Dedünü aynen yazmakta ve rahmeti ise «Vahy ve nübüvvet» (13) olarak yorumlamaktadır. (90 numaralı dip not).»

10 — Son asrın en büyük âlimlerinden merhum üstâd Elmahlı Muhammed Hamdi Yazır'ın Hak Dini Kur'an Dili adlı muhteşem tefsirinin dördüncü cildinde ise (3254-3274 sayfalarında) konumuzla ilgili geniş bilgi vardır.

Zikrettiğimiz tefsirlerde fetâ, abd, rahmet ve ilmi Ledün üzerinde verilen birbirinin aynı ve bazen de aksi olan bilgiler bu tefsirde de kaydedilmekte ayrıca Hz. Hızır (a.m.)ın hayatı konusu (ki bu konuda mezkur tefsirlerde bir delil yok idi) ve kıssa ile ilgili diğer noktalar üzerinde gayet geniş bilgiler serdedilmiş bulunmaktadır. Allah (C.C.) mudekkik ve muhakkik ulemadan razı olup sa'ylerini meşkur eylesin. Âmin.

Biz burada sözü fazla uzatmaktan kaçındığımız için isteyenlerin bu kaynağa müracaat etmelerini tavsiye ederek sadece sorunun esasını teşkil eden Hızır (a.m.)ın hayatı ile ilgili bir iki paragrafı naklî ile yetineceğiz.

Merhum Elmahlı diyor ki «Sofiyeye, muhaddisince teshih edilemeyen (doğrulanmayan) bazı haberlerle Hızır'ın hiç vefat etmediğine ve ba'zen görüldüğüne kâildirler. Onun için buradaki rahmeti tül-i hayât (uzun yaşama) ile tefsir edenler olmuştur. Muhyiddini Arabî hazretlerinin Fütûhat-ı Mekkiyesinde Hızır'ın hayatına dair bir takım bahisler ve hikâyeler görülür. İbni Salâh ve Nevevî gibi bazı zevât-ı fihâm (büyük zâtlar), Hızır'ın hayatı hakkında meşayihun icmâmı nakletmişler, fakat ta'küp (tenkid) olunmuşlardır. Buna mukabil bir çok ulemâ da bazı hadiselerle, «Biz senden evvel de hiçbir beşere (dünyada) ebedilik vermedik. Şimdi sen ölürsen (sanki) onlar bâkimdirler. Her can ölümü tadıcıdır.» (14) âyetiyle, aklı ve naklî bazı delillerle istidlâl ederek vefat etmiş olduğuna kâildirler. Ebu Hayyan bunun (vefatının) cumhur kavli olduğunu kaydetmiş, filhakika cumhuru müfessirin bir çok yerlerde olduğu gibi buradaki rahmeti dahi vahy-ü nübüvvet ile tefsir etmişlerdir.

İbn-i Kayyimi Cevzî (691-751 H.) «Hızır aleyhisselâmın hayatı hakkında zikrolunan hadislerin hepsi yalandır, hayatı hakkında sahîh bir hadis bile yoktur» demiş. ALÜSİ de bu bâbdaki akvâl (sözler) ve istidlâlâtı uzun uzadıya tetkik ve muhakmeden sonra demiştir ki: «Her türlü hisabdan sonra ahbâr-ı sahiha-i nebeviye

(sahih hadisler) ve mukaddimatı râciha-i akliyye (ve önceliği, sağlamlığı olan ve terciha değer bulunan akli görüşler) vefat etti diyenlerin kavline (sözüne, görüşüne) temamiyle müsaîd ve davalarını tamamiyle müeyyid (güçlendirici) dir. Ve bu ahbârın (vefatını bildiren haberlerin) zavahirinden udülü (dönüp te'vîl yapmayı) mukteyiz (gerektiren bir şey de) yoktur. Olsa olsa bazı ahyârı sâlihinden —ki sıhhatını Allah bilir— merviy olan (rivayet olunan) hikâyelerin zavahirine murâat ve Muhyiddini Arabî gibi vücuduna (ölmeyip sağ olarak varlığına) kâil olan bazı sâdâtı sofîyye (sofiyye büyüklerine) hüsnî zan mes'alesi kalır ki, bu da bir delil teşkil etmez.» (15) diyor.

Merhum müfessir bu konuda selef bilginlerinden bu görüşleri naklettikten sonra sözü kendisi alıyır ve «Biz de şunu söylemek isteriz ki, mes'ele hayatı zâhire (yani beden ve ruhun bitişik ve canlı olarak sürdürdükleri dünyâ hayatı) noktâi nazarından mülâhaza edilirse, reddeden (yaşamıyor öldü diyen) ulemanın kavli, zâhir (sözü doğru) olduğunda şüphe yoktur. «Ondan önce Peygamberler gelip geçmiştir.» âyeti (16) bu bâbda delîli kâfidir. Fakat remz, şârları olan sofîyyenin ke-lâmıların da zâhiri üzere münakaşa etmemek icab eder.» (17) demektedir.

Muhterem ve merhum müfessirimiz özeyle şunu demektedirler: «Dünyada, bildiğimiz hayattan Hızır'ın ölüp çekildiğinde hiç şüphe yoktur. Anmâ sofîyye Hızır sağdır sözleriyle manevî ve ruhani hayatı kastediyorlarsa o başka.» Üstad Elmâlı'nın sözlerinin özü budur.

Biz buna şunu ilâve ederiz ki; Hz. Hızır'ın dünyâ hayatından bedenlen çekildiği sâbit olup aksi isbât olunamadığına göre sözü burada kesmeli ve ruhun süren hayatını kasederek «ma'nen sağ, ruhen hayatta» gibi iddialarda bulunmamalıdır. Çünkü bu anlamda bütün ehl-i imana, özellikle şehidlere ölü denmemesini emreden âyetler vardır. Kur'an-ı Kerim'de «Allah yolunda öldürülmüş olanlar için "ölüler" demeyin. Bilakis onlar diridirler. Fakat siz iyice anlamazsınız.» (18) buyurulmu-yormu?

Kâtip Çelebi (1608-1670 M.) merhum da Hz. Hızır'ın şoluk alır verir şekilde dünya ve beden hayatı yaşamakta olduğu iddiasını reddediyor ve ruhen (manen) diri olmasını ise normal kabul ederek diyor ki: «Hızır'ın hayatından murat, eğer beşer olmaktan soyunupta ruhaniyete katılmak ise, Hz. İsa aleyhisselâm gibi onların hakakında söylenmiş olan delillerin benzerleriyle bu dava da o hale göre sabit olur.» (19)

Bizim itikadımız odur ki; Hz. Hızır velî yahut nebîliği ihtilâflı ve Allah'ın sâlih kullarından bir büyük zâttır. Ancak ulemanın çoğu onun peygamber olduğu kanaatında olup biz dahi nebî olmasını galip bulmaktayız. Musâ (a.m.) ile buluşan ve Kur'an-ı Azimüşşan'da kıssası bildirilen abd (kul) o'dur. Rasûl ve üllü'azm peygamberlerden olan Hz. Musa (a.m.) Hızır'dan elbette daha efdaldır. Fakat bir hikmet bazı mes'eleleri efdal olanın diğerinden öğrenmesini gerektirmiştir. Hızır (a.m.) in hayatına, her ondokuz ya da yüz yılda bir dünya turuna çıkıp insanları çeşitli şekillerde deneyip sınadığına dair bütün hikâyeler asılsızdır, sabit değildir. Halkın anladığı ve kasediği manada bir ebedî hayat hiç kimseye verilmemiştir. Hızır (a.m.) maddeten ve bedenlen ölmüştür. Ondan yardım dilemek ondan istemek, ondan ümit edip ondan korkmak, müslümanların imamları bakımından dikkat etmeleri gereken bir husustur. «Kul bunalmayınca Hızır yetişmez» diyenlerin, bu bâtil inançla niyet tutan, yoğun çalan, nevruz ve Hidrellezin (Hızır İlyas) itikadi saf-satalarına esir olanların her gün beş vakit namazlarının her rek'atında «Yalnız sana kulluk ederiz, yalnız senden yardım isteriz.» (20) âyetini hangi kafa ve kalple okudukları doğrusu düşünülecek bir husustur.

Bu konuda tevhid ruhuna tamamen aykırı bir çok itikâdi, ameli, folklorik ve ahlâki bid'at, hurâfe ve safsata vardır ve Hidrellez günü Hızır ve İlyas (a.m.)ların buluşacağı batıl inancına dayanmaktadır. Halbuki Hızır için olduğu gibi mesnetsiz de olsa İlyas (a.m.) in da yaşamakta olduğu hiç bir sağlam kaynaktan iddia dahi edil-memiştir.

Konunun pek yaygın bir akide-i fâsideyi izâle edeceğini ve bu yönden de önemi bildiğimiz için, bu konuda yine böyle bir soruya cevaben merhum profesör İsmail Hakkı İzmirli'nin verdiği ilmi cevaptan bir bölümü arzedeceğiz.

«Hızırın hayatından ihtilâf olunmuştur: Ulemâdan bir tâifeye, sofîyye ve zuh-hâda göre Hızır berhayattır.

Muhakkıkın-i ulemâya, eslâfdan bir cemaate, ekser-i ehli hadîse göre Hızır vefat etmiştir. Nitekim: Buhârî, Ebu Hayyan Ebul Hattâp İbrahim El Harbî, İbnül Menâvî, İbnülcevzî, Ali bin Musa Er Rıza, Ebul Fazl El Meresi, Ebu tahirul İbâdî,

Ebu Yalâ El Hanbelî, Ebu Bekr bin El Arabî, Ebu Bekr bin Ennakkâs, Şeyhul İslâm El Harrânî ve sair muhakkıkın hayatı Hızır'ın inkâr (red) ediyorlar. Hayatı Hızır hakkında hiç bir sahîh hadis yoktur.» (21) diyor ve Hızır'ın yaşadığını söyleyen altı uydurma sözü (meyzu-hadis) ele alarak bunların lafız, mânâ, sened ve başka bir çok yönden esastan uzak olduklarını bir bir gösteriyor. Sonra da Hızır vefat etti diyen ulemanın delillerini gösteriyor. Ulemanın delillerine bakalım—

«1 — Ebu Bekr En Nakkâs, tefsirinde Ali bin Musa Er Rıza ile Muhammed bin İsmail El Buhâriden Hızır'ın vefat ettiğini naklediyor.

2 — İmâmul Muhaddisin Muhammed bin İsmail El Buhârî Hızır'ın vefat ettiğini şu hadis ile istidlal ediyor: «Şu (içinde bulunduğumuz) geceni gördünüz mü? (biliniz) Bundan yüz sene sonra bugün yer yüzünde yaşayanlardan bir kimse kalmaz.» (22) Hadisi Şerifi mucibince Fahrurrisûl Efendimizin Hadisi Şerifi irad ettiği tarihten itibaren yer yüzünde hiç bir ferd bâki kalmayacaktır. İmâm Buhârî'den Hızır ile İlyas'ın berhayat oldukları sorulmuş müşarun'ileyha «nasıl olur?» cevabını vermiştir.

3 — Ebu Hayyân, tefsirinde, cumhura göre Hızır vefat etmiştir, diyor. Ebul fazl El-Meresî'den Hızır'ın vefat ettiğini naklediyor. Çünkü Hızır berhayat olsaydı herhalde Nebiyyi Zîşan Efendimize gelmesi, ona iman etmesi, ittiba etmesi lâzım gelecekti. Çünkü: «Nefsim elinde olan (Allah'a) yemin ederim ki, Musa (a.m.) diri olsaydı bana uymaktan başkaya vüs'atlenmezdi.» Hadisi Şerifi mucibince Musâ (a.m.) sağ kalsa idi Nebiyyi Zîşan (s.a.m.) Efendimize ittiba edecek idi. Nasıl olur, Hızır (a.m.) sağ kalır da Peygamberimize ittiba etmez? Hızır sağ olsaydı Peygamberimizin ra'yet-i (sancak) seâdeti altında mücâhede edecek, salâtı cum'a ve cemaate hâzîr olacak idi.

4 — Bazılarına göre her zamanın bir Hızır'ı vardır. Hızır nakib-i evliyadır. Bir nakip vefat ederse onu yerine diğer bir nakip ikame olunur. Bu nakibe Hızır derler.

Bu kavî (söz) sofîyyeden bir cemaat arasında mütedâvildir. Fakat ibn-i Hacer-i Askalânî'nin tahkik-i vechile dava bila delildir. (Yani delilsiz davadır.)

5 — Ebul Hattâp, «Hayatı Hızır hakkında varid olan asarın hiç biri ehli naklin ittifaki ile sahîh değildir» diyor.

6 — Ebu Tahir bin El İbâdî, Hızır sağ olsaydı Nebiyyi Zîşan Efendimize gelirdi, diyor.

7 — Ebu Yalâ bin El Arâre, bazı ashâbımızdan (ardakaşlarımızdan) Hızır'ın vefatı sorulmuş, «evet, vefat etti» cevabı verilmiştir, diyor.

8 — İbn-i Cevzî (691-751, H.) hem hadisi şerif hem âyet-i kerime ile Hızır'ın vefat ettiğini isbat ediyor. (Zikri geçen hadis ve âyetler.)

9 — Ebul Hasen bin El Menâvî, İbrahim El Harbî'den Hızır'ın vefat ettiğini naklediyor, kendisi de cezmen (kesinlikle) kail oluyor. (ve) «ekseri muğfilin (gafilin çoğu) Hızır'ın hayatına kâildir. Bu bahdâki ehadişi merfua vâhidir (zaiftir), ehli kitap (bilginler) sened olamaz diyor.» «Bir de Habibim biz, senden evvel hiç bir beşerin muhalled olmadığını ve bu vechile Hızır'ın vefat ettiğini isbat ediyor» diyor.

10 — Tefsir-i İsfahânide Hasan-ı Basrî'den Hızır'ın vefat ettiği rivayet olunmuştur.

11 — Şeyhul İslâm El-Harrânî (1263-1328 M.) Minhacüs Sünn'e 'de «Muhakkıkın-i ulemâ İlyâs ile Hızır'ın (a.m.) vefat ettiklerine kâildirler. Allah ile mahlûkât arasında, halkı (yaratması) rızkı, hidâyeti, nusreti hususunda beşerden hiç bir fert vasita değildir. Rusûlü kirâm (keremli peygamberler) tebliği risalette vasitadirlar. Seâdet ancak tâat-i rûsûl (peygamberlere uymak) ile hâsıldır. Halkı (yaratması) rızkı, hidâyeti, nusreti Allah takdir eder. Bu ise rusûlün (peygamberlerin) hayatına, bakâsına tevakkuf etmez (bağlı değildir.)» diyor.

Elhâsıl, muhakkıkın-i ulemâ (hakikat araştırmacı âlimler) eâzım-ı muhaddisin (büyük hadisciler) Hızır'ın vefatına kâil oluyorlar.

Hızır'ın bakâsı zaten kanun-u tabiat'e, hayat hakkındaki sünneti ilâhiyyeye (Allahın âdetine) muhâlifdir. Filvâki verâ-i tavri tabiatte (fizik ötesi olaylarda) harikulâde (âdet üstü olay) mümkün ise de, her halde onu nass-ı kâti (Kur'an ve Hadisten kesin delil) ile isbât eylemek elzemdir. Yoksa nass-ı kâti bulunmayan havârik-ı âde müslümanlıkta kabul olunamaz. Dünyada ara görünüp gözden nihan (gaip) olan hiç bir beşer yoktur. Hızır Aleyhisselâm irtihali dar-ı naim (nimetlerin yurdu olan âhirete göç) eylemişlerdir.» (23) diyor.

Buhârî-i Şerif muhtasarı Tecrid-i Sarihin şârihi merhum Kâmil Miras da Buhârî Şerhinde Hızır (a.m.) in vefatını ve yaşadığını söyleyen görüşlere yer verdikten

sonra kendisinin ise vefatını söyleyenleri sağlam bulduğunu imâ ederek şöyle diyor: «Hiç şüphesiz Hızır'ın hayatını reddedenlerin delilleri kuvvetlidir.» (24)

Aziz kardeşimiz M. ALİ KILIÇASLAN'ın sorularına tatminkâr bir cevap sunabilmek, dolayısıyla muhterem İslâm Medeniyeti okuyucusuna faydalı olabilmek için yaptığımız incelememizi konumuza ışık tutacak olan şu âyet-i celîle meâli ile bitirelim: «Muhammed, (s.a.v.) muhakkak sûrette bir peygamberdir. Kendisinden önce de bir takım peygamberler gelmiş geçmiştir. Muhammed ölürse, yahut öldürülürse ey Muhammed'in Ashab'ı siz topuğunuza basarak geri mi döneceksiniz?» (25)

Selâmlar.

- (1) Riyâzussâlihîn 1387/1968 Kuveyt, s. 176, hadis numarası 586.
- (2) Aynı eser, 591 numaralı hadis.
- (3) İsrâ' sûresi, 82
- (4) Mâide sûresi, 45
- (5) Envâruttenzil ve Esrârutte'vil, s. 396-397, İstanbul 1329. Abdullah bin Ömer Kadî el Beydâvî (vefatı: 1282, M.)
- (6) Lübâbütte'vil Fi Esrârittenzil (Hâzin) c. 3, s. 205, 1312, Mısır. Alâuddin Ali bin Muhammed bin İbrahim (Hâzin)
- (7) Aynı eserin aynı cild ve sayfasında kenâr kısmı.
- (8) Mefâtiहुlgayb, c. 4, s. 335-336, Mısır 1287. Muhammed Fahrüddin bin Ziyâuddin Ömer Râzî (1148-1209 M)
- (9) Tefsirul Celâleyn, cüz. 2, s. 9, Mısır. Celâluddîn Muhammed bin Ahmet El-Mahallî ve Celâluddîn Abdurrahman bin Ebi Bekr Es-Süyûtî.
- (10) Hakâikuttenzil ve Uyûnü'l ekâvil Fi Vücuhitte'vil, c. 2, s. 212-213, Mısır, 1318. Ebülkâsım Cârullâh Muhammed bin Ömer Zemahşerî.
- (11) Muhyiddin İbni Arabî El-Endülüsî (1165-1240 M.) nin tefsiri, Cüz. 1, s. 202-203, Mısır 1317.
- (12) Fî Zilâil Kur'an, c. 5, s. 103, Beyrut 1386/1967. Prof. merhum Seyyid Kutup.
- (13) Kur'an-ı Hâkim ve Meâli Kerim, c. 2, s. 544-545, 1965 İstanbul. Merhum H. Basri Çantay.
- (14) El-Enbiyâ Sûresi, 34-35.
- (15) Hak Dini Kur'an Dili, c. 4, s. 3260-3261, İstanbul 1936. Elmalı'lı merhum Muhammed Hamdi Yazır.
- (16) El-Mâide Sûresi, 75.
- (17) Hak Dini Kur'an Dili, c. 4, s. 3261.
- (18) El-Bakara Sûresi, 154.
- (19) Bizânül Hak Fi ihtiyaril Ehak, s. 15, M. E.B. yayını, Ankara 1971. Kâtip Celebi (1608-1670)
- (20) Fâtıha Sûresi, 4.
- (21) Sebülürreşâd, sayı 284, sayfa 376-378, İstanbul 1329.
- (22) Sahihu Buhari Muhtasarı Tecridi Sarih Terceme ve Şerhi, c. 9, s. 145, D.İ.B. Yayını, Ankara 1971.
- (23) Sebülürreşâd, sayı 284, sayfa 376-378, İstanbul 1328.
- (24) Sahih-u Buhârî Muhtasarı Tecridi Sarih Terceme ve Şerhi, c. 9, s. 145, D.İ.B. Yayını, Ankara 1971. (Hızır (a.m.) ile ilgili olarak bakınız: aynı eser, c. 1, s. 118-124) Prof. merhum Kâmil Miras.
- (25) Âl-i İmrân sûresi, 144.